

M. Irod. O.

12371

13.

Magyar

I R O D A L M I
R I T K A S Á G O K

Szerkeszti Vajthó László

13.

P É T E R F Y J E N Ó
D R A M A T U R G I A I
D O L G O Z A T A I

MÁSODIK SOROZAT

0. 1234 / 13.
MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

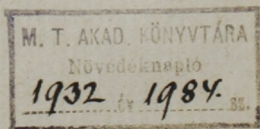
— XIII. SZÁM. —

PÉTERFY JENŐ
**DRAMATURGIAI
DOLGOZATAI**

MÁSODIK SOROZAT

— KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA —

Ezt a füzetet a *debreceni négyévfolyamú fiú felső kereskedelmi iskola „Széchenyi István“ önképzőkörének* növendékei adták ki. A másolás, összehasonlítás és korrigálás munkájában résztvettek:

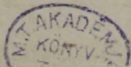
II. évfolyam: Binéth Ernő, Bodnár Kálmán, Fejérvári Rezső, Fekete Zoltán, Horváth Ferenc, Klein György, Leitner Miklós, Mészáros Lajos;

III. A. évfolyam: Aranyos Endre, Bleyer Pál, Fleischer Frigyes, Garai László, Gardó Sándor, Grósz Kálmán, Hoffmann Tibor, Kállai Ferenc, Kerecsi András, Komáromi József, Kozma Sándor, Kuhár László, Láng Pál, Lénárt Zoltán, Suta István, Takács József, Weisz Tibor;

III. B. évfolyam: Balogh Imre, Braun Sándor, Gerő József, Kállai György, Laczkó Ferenc, Lengyel László, Pákozdi Bálint, Rápolti Endre, Szatmári József, Szöllősi Pál;

IV. A. évfolyam: Bakó Zsigmond, Balog István, Barabás Géza, Barcsa Imre, Benyáts Tibor, Borköles Jenő, Deák Antal, Domokos Imre, Emesz László, Erber István, Fodor György, Fullajtár Miklós, Grosz Pál, Jakabovits Pál, Juhász Ferenc, Kardos László, Kecskés Sándor, Kölcsey Lajos, Ladányi Sándor, Mocsári Gábor, Nagy Zoltán, Nosztrai Jenő, Nosztrai Lajos, Pataki Károly, Pilbáth István, Rubleczky Sándor, Szemerédi László, Szücs Bertalan, Tóth Ernő, Vég Lajos, Végyvári Béla;

IV. B. évfolyam: Adorján István, Beregszászi József, Burai Sándor, Csergő László, Erdélyi András, Farkas Zoltán, Fenyvesi Béla, Friedmann Mihály, György Imre, Hadházi László, Hatházy Ákos, Illés János, Kopiáry Tibor, Kovács János, László Imre, Malucski Márton, Meleg Ferenc, Mosolygó Pál, Nagy Antal, Nagy Sándor, Suta Béla, Szalai József, Szilva Árpád, Tóth Béla, Tóth Lajos, Varga András, Vágó Jenő, Weisz István, Weisz Sándor.

Mióta megindult a magyar Irodalmi Ritkaságok diák-kiadóinak szép mozgalma, tanulóinknak is örök vágya, hogy kivegyék belőle a részüket. Az idén aztán annyi arravaló fiú került össze önképzőkörünkben, hogy komolyan lehetett valami alkalmas mű kiválasztásáról gondolkozni. A választást természetesen korlátozza, hogy iskolánk elsősorban az új irodalomról tájékoztat s a korábbi századok nyelve tanulóinknak csak futó ismerősük.

Közgazdasági kéziratot a fiúk csak abban az esetben voltak hajlandók vállalni, ha szép előadása méltóvá teszi a kiadásra. Ugyanez volt a kikötésük arra is, amit pedig nagyon szerettek volna: hogy valami debreceni vonatkozású munkát tegyünk közzé. Megindult hát a kutatás az ősi kollégium gazdag kéziratgyűjteményében, de a hónapok múltak s lassan lemondunk a közgazdasági irodalom gyarapításáról, sőt arról is, hogy az 1800 táján összejegyzett sok diákkéziratban találjunk nekünk valót. A régi cétusélet latin tolvajnyelvéhez, a Csokonai-kor sok antik vonatkozásához tanulóinknak külön magyarázó szótárra lett volna szükségük.

Már féltünk, elrohan az iskolai év, mikor Vajthó László azt tanácsolta, kapcsolódjunk az ő intézetének Péterfy-sorozatába. A gondolat csábított. A kereskedelmi iskolák első

jelentkezése ilyenformán azonnal munkaközöséget teremtene az úttörő középiskolával. De vonzott maga Péterfy is, a nagy népszerűtlen, akire csatlakozásunkkal új rétegeket tehetünk figyelmessé. Sohse volt több szükség az ő szigorára, igényére, ízlésére, mint ma, a szórakozóhelyé süllyedt színházak, a drámaíró nagyszállítók és elvtelen kritikusok korában.

A fiúkat eleinte meglepte a dolog: egészen más volt, mint amit szerettek volna. Napilapkritikák, jórészt ismeretlen s mindenképen közepes művekről, olyan korból, amely multnak túlközel érzik még, jelennek pedig úgy hat, mint a tavalyelőtti divat! De amint megismerték az anyagot s fölragyogott lelkükben Péterfy fényes szelleme, egyszerre kedvet kaptak a munkához. Megérezték, hogy ez a szellem maga fontos itt, nem azok a tükörcserepek, amelyekből felénk csillog. S rájöttek, a bevezetés írója ki is emeli, hogy a hibás művekből szinte világosabban láthatók az alkotás alaptörvényei, mint a remekekéből. Mindent buzgón vállaltak s a füzetért övék a dícséret.

Debrecen, 1932 március havában.

Juhász Géza,

a debreceni fiú felső kereskedelmi iskola
„Széchenyi István“ önképzőkörének
vezető tanára.

BEVEZETÉS.

Péterfy Jenő (1850—1899) Gyulai Pál óta legnagyobb kritikuskunk. Mégis: kortársai alig vettek róla tudomást, sőt ma is nagyon kevesen ismerik. Ez az elszigeteltség sok korabeli írónk közös sorsa: Vajda János, Komjáthy Jenő, Tolnai Lajos, Ambrus Zoltán se járt jobban. Péterfynél annak tulajdonítható ez, hogy az ő kritikai munkásságát tiszta művészi érdeklődés jellemzi: a tompa ízlésűek, műveletlenek meg sem értik szempontjait. Hírlapnak szánt bírálatait is teljes felelősségérzettel írta meg. Panaszkodik, hogy nincs elég ideje megemészteni a látott darabokat, mert a főszerkesztő urak mindig sürgetik azzal az indokolással, hogy a nagy közönség óhajtja így. „Pedig ez a nagy sietés a közönség rovására megy, mert így selejtesebb munkát kap“, mondja Péterfy.

Mire elkezdte kritikai működését, akkorára sikerült Gyulainak beleidegeznie a magyar olvasóközönségbe azt a felfogást, hogy Arany és Kemény nyomdokait elhagyni nem lehet. Péterfy kitör a realizmus merev dogmái közül; híve az életképes újításoknak. Maga sem szereti ugyan a természetellenes ábrázolást, de Gyulainál mélyebben keresi a művészi igazságot, jobban lehatol a külső tények alól a lélek birodalmába, ahol a képzelet fölszabadul.

Ez a füzet színibírálati egy részét foglalja magában. Ezek egy napilapban, az Egyet-

értésben jelentek meg (1878—1880). Teljes szigorral ítélkezik itt is, a szerkezet minden következetlenségét azonnal észreveszi és meg-
rója. A *Magdolna* című darabról bebizonyítja, hogy a csúcspontja, — a főhős vallomása arról, hogy nem az, akinek kiadta magát, — nem erény, mint ahogy a szerzők föl akarják tüntetni. Ez a hibásan betetözött szerkezet aztán lerontja az egész darab értékét.

Máskor a darab személyeinek jellemzésében talál kifogásolni valót. A *Daniseffek* című darabnak az a célja, hogy a franciák érdeklődését fölkeltse az oroszok iránt. De viszont az alakok jelleme és cselekedetei annyira túl vannak hajtva, hogy Péterfy is csak azzal a gúnyos refrénnel okolja meg őket: „Hja, mert muszka.“

Támadja azokat az írókat, akik üres komikummal akarnak sikert aratni a karzaton. Máskor inti őket, hogy ne fogjanak olyan alakok jellemzésébe, akiket nem ismernek eléggé. Ez történt meg Szigetivel a *Nagyralátó* című darabban.

Daudet *Nábobjának* tárgyalása közben megjegyzi, hogy egy ilyen regényből átalakított drámának semmi irodalmi értéke nincs s csak arra szolgál, hogy az író pénzt keressen vele.

Sokszor ismert darabok kerültek színre új betanulással. Péterfy ilyenkor is ír bírálóat s összehasonlítja az új színész alakítását a régiével. Mivel jól ismerte az összes fontosabb színi termékeket, pontosan megjelöli azt a

helyet, ahol a színész hibát követett el. Sőt utasításokat ad neki, hogy milyen mozdulatokkal tegye hatásosabbá előadását.

Más helyen kiemeli, hogy milyen nagy művész az a színész, aki egy lehetetlen darab személyeit elfogadhatóvá tudja tenni. Salvinit, az olasz színészt dicséri nagyon, mert Giacometti *Morte Civiléjében* a Corrado szerepét játszva, annak „vizes monotóniáit“ élvezhetővé teszi.

Bírálataiban a műveket a legapróbb részletekig analizálta. Nem hiába hasonlítja össze a kritikus munkáját a testek boncolásával. „Sok rossz színmű olyan, mint egy kinövésekkel tele hulla, amelynek boncolása jóval nagyobb élvezetet nyújt, mint az egészséges testeké“ — mondja egy helyen. Kritikáján meglátszik a sokoldalú felkészültség. A hazai és külföldi irodalmon kívül otthon volt a történelemben, a zenében és a képzőművészetekben. Az idegen darabokat eredetiben tanulmányozta. Bírálati mindig igazságosak. Ha szereti is a hibákat ostorozni, az értéket mindig elismeri. Néha némi gúny rezeg hangjában, de tud őszintén elismerő is lenni. Kritikusaink között esztétikai érzék tekintetében máig első helyen áll.

Kardos László,

IV. A. o. t., önk. főjegyző.

1878 december 14.

A Daniseffek.

(Dráma 4 felvonásban. Irta *Newsky* [ifj. *Dumas* és *Corvin*], fordította *Visi Imre*.)

A franciák néha szeretnek orosz szimpátiákat affektálni; az a nemzet, mely megszülte a világot átalakító eszméket s először harsogta a rabságban szendergő emberiség fülébe a szabadság nagy szavát, szeret néhanapján azzal tetszelegni, hogy a muszka barátság gyanújába hozza magát, mint a kacér aszszony pikánsnak véli, hírbe jönni néha olyanul is, kitől valójában irtózva fordulna el. Ilyen francia-muszka viszonyra vonatkozó célzás van a mai darabban is, mely először lép a Nemzeti Színház deszkáira. A második felvonásban, midőn a francia Taldé elbeszéli, miként mentette meg őt a medve karjaiból a muszka Vladimir, ez kezet nyujtva azzal felel, hogy az orosz mindig segíteni fogja a franciát, míg ez veszélyben lesz, s míg oroszok, franciák és vadállatok lesznek a világon. Könnyű megérteni, kit kell ez alatt a vadállat alatt gondolni, melynek halálos ölelése ellen annak idejében a letiport francia nemzet örömmel fogadta volna még a muszka kar segítségét is.

Ennek az orosz-francia szövetségi ábrándnak egyik szülötte és kifejezése a mai orosz-

francia ikerdarab is. Tárgyát az orosz társadalom adja, a maga teljes brutalitásával és rothadásával; de francia kéz dolgozza fel s nyújtja élénk ízléses finomsággal. S hogy a darabnak nagy hatása volt Párizsban, nemcsak annak tulajdonítható, hogy a kacér aszszony akkoriban kissé újra tetszelegni kezdett a bozontos udvarlóval, hanem legfőképp a kidolgozás szellemességének, a cselekmény érdekességének, a bonyodalom és kifejlődés hatásosságának és a mesterileg rajzolt zsáneralakoknak.

Az özvegy Daniseff grófné visszavonultan él falusi birtokán, kutyái, macskái, aggszúzei és papagája társaságában. Az idő, melyben még az udvarnál ragyogott s szép kezét a cár csókolta, régen elmúlt; most már nincs a világon semmi érdeke, mint egyedül fia, kit bálványozással szeret, de muszka módra, aminek nemsokára bizonyosságát is adja. Az ifjú Vladimir gróf, ki éppen szabadságon van otthon, megszereti Annát, anyja egyik jobbágyának leányát, kit a grófné keresztvízre tartott, örökbe fogadott, fölnevelt, zongorára, idegen nyelvekre tanított s mulatságát leli benne épen úgy, mint papagája dresszírozásában s szereti is annyira, mint papagáját. De persze nem annyira, hogy oda ne legyen elszörnyedésében, midőn megtudja, hogy fia, kinek Valanov herceg leányát szánta nőül, a kitanított jobbágyleányt szereti, ami még nem volna oly nagy baj, de nőül is akarja venni. Ha épen

egy kis szerelmeskedést kezdene vele, azt nem bánná; céloz is ilyesmire, s ha a néző talán megdöbbenve hallana ily ajánlatot az anya részéről fiának tétetni, gondolja meg, hogy ez az anya muszka, s azonnal rendjénvalónak talál mindent. Egyáltalában a cselekmény folytán többször botlunk egy-egy göröngybe, mely kissé kivenne sodrunkból, ha tüstént ott nem volna hozzá a magyarázat: „muszka“ és ez mindent hihetővé tesz. Elhíhetjük tehát azt is, hogy ez az anya, ki fia nagy szerelmét látva, utoljára is beleegyezik házasságába, egy évi próbaidő után: alig megy el a fú házából, jegyesét erővel összeesketi saját kocsiával. Fia ugyan azt mondta, hogy ha Anna nem lehet övé, a legelső csatában megöleti magát s anyja el is hiszi ezt, meg is rémül s ezen rémület befolyása alatt teszi ígéretét, de már egy óra mulva hidegen, kérlelhetetlenül összeesketi fia kedvesét a kocsissal. Teheti, elhíhetjük, mert muszka.

Vladimir gróf minderről semmit sem sejt. Anyjának tett ígéretét híven megtartja, mindennapos Moszkvában, Valanov herceg házában. Lydia hercegnő szereti őt, állandó látogatását szerelemnek véli s ezt meg is írja Daniseff grófnénak, ki az örömhírré Moszkvába utazik. Itt azonban az eljegyzés helyett minden kiderül. Vladimir megtudja Taldé Roger-től, a francia követségi attasétól, mily rútul kijátszotta őt anyja, ez is megtudja, hogy fia még mindig Annát szereti, Lydia hercegnő is

megtudja, hogy Vladimir nem szereti őt s csak a próbaévet töltötte körében. Vladimir keserű szemrehányásokat tesz anyjának, a grófné megrémül s fél, hogy fia valami kétségbeesett lépésre vetemül, amit különben, ismerve őt, előbb is tudhatott volna; Lydia pedig megvetett szerelmében bosszút esküszik.

A grófné Annát Oszipnak, fia kocsisának adta nőül. Ez az Oszip egy nagylelkű, nemes, hálás, valódi ideális ember. Szereti Annát s a hírre, hogy nejevé lesz, először az öröm és boldogság érzése rázza meg lelkét; de midőn megtudja, hogy Anna nem őt, hanem Vladimirt szereti, az ifjú grófot, kinek ő maga is örök hálára van kötelezve, oly hőstettre határozza el magát, mely a raszkolnikok hazájában épen nem hihetetlen, még egy tanulatlan jobbágy részéről sem. Elveszi ugyan Annát, nehogy vonakodása esetében a grófné máshoz adja őt, ki nem volna oly hálás és nemes: de csak azért, hogy mint testvérét megőrizze Vladimir számára. Ez elhatározással viszi őt Mezericsbe, hol a grófné — miután mindkettőjüket felszabadította — ménese felügyeletét bízta rá; és itt élnek mindketten idilli életet négy hónapig, amíg tudniillik Vladimir megtudja a történeteket s Anna felkeresésére siet.

Előbb megérkezik azonban a grófné. Megrémülve fia szemrehányásaitól, most ki akarja engesztelni legalább azzal, hogy Oszipot utazni küldi, Annát pedig fia szeretőjévé teszi.

Az erkölcsi érzés ugyan felháborodik ily anya láttára, de ne feledjük, hogy ez az anya muszka. Oszip azonban keresztüllát a szitán s bátran szemére veti hajdani úrnőjének rút szándékát, mikor megérkezik Vladimir s a jelenlevő Anna hosszas, riadt sikoltása tudtára adja Oszipnak is, a grófnőnek is, hogy még mindig szereti Vladimirt. Az ifjú gróf és a kocsis egyedül maradnak, s következik a darab leghatásosabb jelenete. A gróf dühös kitörése, keserű szemrehányásai, a kocsis nyugodt, egyszerű nemessége, a való kiderítése, Vladimir megrendülése, midőn megismeri a jobbágy nemes lelkét, Oszip öröme és gyötrelme, midőn önfeláldozását betetőzi s a nőt, kit szeretett, annak karjaiba vezeti, kinek számára megőrizte, mesterileg vannak rajzolva. A grófné is megnyugszik most, mert látja (amit különben az első felvonásban is látott), hogy fia élete elválhatatlanul egybe van forrva szerelmével.

A grófné megegyezése tehát elgördíti az egyik akadályt a szeretők boldogsága elől, de hátra van a másik, Oszip és Anna házassága. Ezt kell tehát felbontani. Oszip nagylelkűen vállalkozik, hogy bűnösnek vallja magát, ha ez szükséges a házasság felbontására; az engedély kieszközlését pedig Valanov Lydia hercegnőre bízzák. A világon ugyan akárki másra inkább lehetne ezt bízni, mint a szerelmében megsértett, hiúságában megalázott vetélytársnőre, de hát ezt az ellenmondást is ki-

egyenlíti az illetők muszka volta. Lydia természetesen épen az engedély megadása ellen dolgozik, s midőn már minden elveszettnek látszik s a házasság felbontásának nincsen egyéb módja, mint Oszip halála (s az önfeláldozás ez ideális alakját valóban már öngyilkosságra is képesnek kezdjük tartani): Oszip felfedezi a még hátralevő és senkitől sem sejtett megoldást: szerzetesrendbe lép s ezáltal hitvesét felmenti házassági esküje alól. E kifejlés sokkal frappánsabb hatású, mint kielégítő. Oszip mesés önfeláldozásának a darab moralistája, Taldé Roger szerint úgy sincs egyéb kárpótlása, mint megnyert szabadsága, s most erről is lemond. De Oszip muszka s a muszka kárpótlást fog találni rajongásában.

Ezzel nyugtatjuk meg magunkat a függöny utolsó legördülése után. A folytonos feszült érdeklődés, mely kezdettől végig lélegzethez alig engedi a nézőt jutni, azt sem fogja engedni, hogy némi következetlenséget, lélektani botlást a jellemek, különösen a grófné jellemének festésében észrevegyen. Legjobban sikerült Anna, a kedves, szende, szerető jobbágyleány alakja és Oszip, az önfeláldozás ideális hőse. Igen szerencsés a komoly, nemeslelkű Vladimir gróf festése is. A mellékalakok kitűnő fajképek, melyekből kicsinyben az egész muszka rothadt társadalmat megismerhetjük. Valanov herceg és leánya, a fényes, büszke Lydia, kit egy cseppet sem bánt, hogy a világ a kormányzó szeretőjének

tartja; Zakarov, a pálinkahamisításból meg-
gazdagodott orosz paraszt, Anfissza és Ma-
rinna, a grófné két vénasszonya, kik kártyát
vetnek, ajtón hallgatóznak, hízelegnek, csúsz-
nak-másznak; az orvos, kit Lydia hercegnő
külön tart a maga számára, s ki szűntelen al-
szik, a zongoramester stb.

Legérdekesebb a darab expozíciója, mely
sokkal erősebb drámai életet sejtet, mint ami-
nőt a következő felvonások nyújtanak. A má-
sodik felvonásban nincs semmi cselekmény,
az egész egy mesteri kép az orosz előkelő tár-
sadalomból, melynek élénkséget a darab egyet-
len franciája, Taldé Roger ad s Halmi való-
ban oly kedélyes művészettel cseveg és beszél
vadászkalandokat és jellemzi a muszka vilá-
got, hogy egészen elfeledjük a cselekmény
hiányos voltát. Gyönyörű idilli kép a harma-
dik felvonás eleje, a mezericsi kunyhó szo-
bája, a testvéri házasokkal. A negyedik fel-
vonás eleje kissé bágyadt, de midőn Oszip
fellép s kezébe veszi a gombolyagot, hogy le-
bonyolítsa, az érdeklődés újra felébred s egész
végig folytonosan emelkedik. A dolog, kivált
a második felvonásban, az ifjabb Dumas
kezenyomát viseli.

Az előadás mindent megtett a darab elő-
nyeinek kiemelésére, hiányainak palástolá-
sára. Náday (Vladimir) volt az est hőse.
A második felvonás végén, midőn anyjának
szemére hányja hitszegését, oly megragadó
érzéssel játszott és szavalt, hogy a közönség

nyilt jelenetben kétszer kitapsolta. Méltólag állt mellette Márkus Emilia (Anna), kinek mai játéka teljesen igazolta a nagy reményeket, melyeket első fellépésekor kötött hozzá a sajtó és közönség. Az első felvonás esketési jelenetében és a harmadik felvonásban, midőn a belépő Vladimirt meglátva felsikolt, igazi művészi magaslaton állott. Nagy Imre (Oszip) sajtószerű szerepét jó felfogással, hatással adta, különösen sikerült misztikus rajongásának feltüntetése, melyre nagy szüksége van a nézőnek, hogy az alakot megértse. Paulayné (grófné), Helvey Laura (Lydia), Szathmáryné (Anfissza), Halmi (Taldé), Ujházi (Valanov), Vizvári (Zakarov) s a kisebb szereplők játéka, a pontos rendezés, a szép díszletek, kivált a harmadik felvonás orosz parasztszobája, — mindent megtettek, hogy a színházat zsúfolásig betöltő közönség jól fogadja a darabot. A másodemeleti zártszékeken az itt tanyázó bosnyák küldöttség tagjai is megjelentek s igen megörültek és hányták magukra a muszka keresztet, midőn Komáromi impozáns pópája megjelent a színpadon.

1879 március 2.

Sardou: Az ósdiak.¹

Sardou műsája egy rőföskereskedő és

¹ 1879 március 1. Nemzeti Színház. „Az ósdiak“, ez a címe Sardou egy négyfelvonásos vígjátékának, melyet ma ad-

egy játékos boltjából szerzi be készletét. Alakjai az utóbbi helyről kerülnek. Van köztük néhány divatszerint öltöztetett bábú, melyekkel Sardou ugyanazt teszi, mint a mézeskalácsos az „égő szívekkel“. Az utóbbi ékes szerelmi rímét ragaszt rájuk: Sardou pedig a bourgeois-bölcsesség frázisaiból négy-öt felvonásra terjedő szalagot teker bábuja köré. A főmulatságot azonban a komikus babák szerzik. Némelyikük kaucsukból van; el lehet

tak először a Nemzeti Színpadon. A vígjáték — hogy rossz szójátékot ne csináljak — már régi portéka. Tendenciája kopott; a darab egészben egy kissé mesterkéltné, egy kissé erőszakoltné, egy kissé unalmas, egy kissé ízléstelen és egészen közönséges. Egészen a pillanat hatásához kötött, ma már — mint mondani szokták — nincs aktualitása. Kihaltak a párizsi flaneurök, kiknek a darab szóvirágai végtelenül tetszettek. A vasútak építése, új faubourgok emelkedése ma már nem oly érdekű, mint volt a napoleoni rezsím kezdetén. A darab — Sardou egyik kezdő darabja — ma egy szeszét évek óta vesztett champagne-hoz hasonlít. Alig hiszi az ember, hogy valaha pezsgett. Az áncien régime és a modern haladás van a darabban egymás mellé állítva. Egy 1794-beli republikánus, egy ósdi Jacques Bonhomme és egy nemes, de „rozdásodott“ márkí képezi a régi világot. Egy mérnök az újnak képviselője. Az újhoz szegődik még a szerelem is és közvetítő hatalom gyanánt lép föl az ó- és újvilág között. A darab tartalmának bővebb méltatását holnapra halasztjuk. Ma csak annyit, hogy az előadás egy kitűnő darabnak sem vált volna szégyenére. *Újházi* és *Vízvári* komikus szerepeikben folytonos derültséget keltettek; *Bercsényi* jelesen személyesíti a nemes márkít. *Náday*, egy lapsus linguaet leszámítva, jól vallott szerelmet. *Márkus Emilia* a legjobb szerepre nem fordíthatott volna nagyobb gondot, mint mai ízlés szerepére. *Szathmáryné* és *Benedek József*, *Halmi*, *Pintér* hasonlóképp emelték az előadás kerekdedségét. A darabra, mint már jeleztük, holnap még visszatérünk.

húzni jó hosszúra. A legtöbb azonban fából készült, durva festékű, de azért mégis szörnyen érthető. Drótra járnak, de azért tagjaik külön mozognak, néha oly mulattatón csattannak egymáshoz, hogy lehetetlen nem mosolyognunk. Rendesen három-négy is igazgatható egy sodronnyal. Ilyenkor az egyik baba száját húzza el, a másik lábait veti, a harmadik kezével mulattatón hadonász, stb. Mikor készletét már összegyűjtötte, kezdi Sardou az „előadást“. Jobb kezével az „ideált“ jelző báburól fejti le a hosszú-hosszú szalagot, melyre a „bölcse ség“ van írva s dobja a közönség közé, hogy mindenkinek jusson belőle rész. Balkezével pedig bohócai sodronyát rángatja. Mire a szalag elfogy s Sardou keze kifárad: — a darab is véget ér.

Az „Ósdiak“-ban Sardou Quimperlé vidéki városkába vezet. Idilli oázis, melynek utcáin fű nő, lakói szívében pedig Delille költészete tenyész. Legalább a város bel esprit-je az „ennui“ költészetéről, a romanticizmusról mitsem tud. Megéneklí a dominó játékot s vén legény létére pásztorverseket ír a helybeli kávésnének. Hja! még vasútak e helyet nem érintették; a modern műveltségnek, a haladásnak Quimperlében még nincs kiszállója. Az elhagyott hely legcsodálatosabb alkotmánya a La Rochepéans-ok ősi kastélya, mohos udvarával, pókhálós termeivel, hörgő óráival. Itt laknak Sardou bolondosai, az „ósdiak“. Az egyik politikai szélkakas, ki mindig a szél

mentében mutatott, zakatolt, de most már csak „pénzének örül“ s whistezik. Üres óráiban zsörtölődik. A régi jó időket dicséri. „Ma havazik még, mikor régente már zöldborsót lehetett enni, — persze csak szárítva; ma tíz gyufát is kell gyújtani, míg egy meggyúl, pedig azelőtt!...“, stb.

A másik republikánus az élclapok modorában karikírozva. Terrorista az inassal szemben, a tempomtól borzad, mint ördög a szentelt víztől; csak az állam jogait tiszteli, ha ő gyakorolhatja azokat.

A harmadik, a ház ura, La Rochepéans márki, legitimista. Számára a francia forradalom, az új társadalom nem létezik, csak Szent Lajos s a keresztesháborúk. Pendant-ja az öreg herceg, ki már se nem lát, se nem hall, hanem folyton XVI. Lajosról álmodik. Íme a komikus trifolium, mely naponként a whistasztal köré gyűl, hogy az élet egyhangúságát egy kis egészséges zsörtölődéssel félbeszakítsa. Részben a véletlen, részben a kölcsönös kötelezettség hozza őket egymáshoz közel. Vagy inkább az elhagyatottság érzete. Legbizonyosabban azonban Sardou maga, ki szeret ily kombinált komikus ellentétekkel hatni.

Hogy ily módon a komikum nagyon a felszínen mozog, nem is szükség mondani. Sardou rendszeren kiveszi tréfás személyeiből az összes agyidegeket; a koponyaúrbe néhány marotte-ot, bolondos gondolatot, fogós tréfát dob; ezek zörögnek aztán folyton, valahány-

szor az alak megmozdul. Illetőleg, valahányszor megmozdítják. Mert az alakoknak nincsen is izmuk. A puszta karikatúra a színpadon nem él. Sardou ily módon könnyen elbánhatik velük. Maguktól semmire sem képesek; azt teszik tehát, mire írójuk kényszeríti. A büszke La Rochepéans márki azért fogadja be testvére gyermekét házához. Eddig meg volt tiltva a küszöböt átlépnie. Egy semmi-emberrel kötött házasság gyümölcse. Mint ilyen, a Rochepéans-ok közelére nem érdemes. Minthogy azonban az első felvonásnak vége van s Sardounak darabot kellett írnia, egy titkos lökést ad a márkinak, ki erre elfelejti ósdiságát, nemesi vére büszkeségét, ellágyul, könnyezik s a basztard-rokont, ki melleleg kedves fiatal leány, házához fogadja. Ezzel végződik az első felvonás. A másodikban az érem jobboldalát fogjuk látni: az ósdival szemben az újat.

Egy fiatal „lángeszű“ mérnök jár a kastély körül, a vidék tervrajzát készíti, mert vasút fog a vidéken épülni, melynek útja épen a kastélyon át vezet. Rochepéans és társai azt hiszik, hogy a fiatalember a szép leány után lesködik. Kérdőre vonják s ekkor fejti ki a haladás hőse programját. Mérnöktől elég szép program: a kor eszmei rajza gyanánt azonban meglehetősen sekély és sallangos.

De amilyen éles a szatíra, csak olyan mély lehet az ideál. A kettő egymást kölcsönösen kiegészíti. Ezúttal egyszersmind megtudja

Rochepeáns, hogy mi járatban van a mérnök, s hogy kastélya veszélyben forog, csak ezen indok bírhatja rá, hogy Párizsba menjen s befolyását használja a terv megakadályozására.

A harmadik felvonásban Rochepeáns márki újra erős lökést kap a drámaírótól. Midőn Párizsból visszatér, más emberré vált. Amit évtizedek véghez nem vittek, azt a harmadik felvonásban Sardou egy tollvonással képes elérni. A bábunak eszejárása megváltozott. Dícséri a modern Babilont, kiállhatatlannak találja Fromentelt, a quimperléi omnibuszt és — és — a roué! — házasodni készül. Párizs megnyitotta szemét kedves rokona bájai iránt. A mulatságos baba kezdi veszteni marottejait, a darab végefelé járunk. A kedves rokon, a bájos Marguerite azonban már szerelmes, fülig szerelmes a mérnökbe, kit már azelőtt is látott, kivel már többször beszélt. Mintha az „Asrak“ törzséből való volna, majdnem meghal, úgy szeret. Azt hiszi, hogy a mérnököt rokonai elutasíták. Nem panaszkodik, de görcsöket kap s egy egész felvonás alatt görcsökben szenved. Ezalatt Sardou a szegény „republikánust“ vette dologba. Egyenként kiszedegeti bolondságait agyából, kezd már az is „normális“ emberré válni és végre a józan ész képviselőjévé lesz a márki ellenében. Nincs szomorúbb látvány, mintha a komikumot a józanság így semmivé teszi. Sardounál a vis comica oly gyenge, hogy alak-

jait a félúton elhagyja, mire a pálya végére érnek, romlott, szétlyukadt karikatúrákká lesznek. Az okosodott Leonidas észreveszi, hogy a leányt a szerelem bántja. Nem az orvos, csak a mérnök segíthet a bajon. Ekkor toppan az utóbbi a szobába, hol a beteg leány tartózkodik. A mérnöknek nincs is sejtelve a leány állapotáról; ő maga sem tudta, hogy tulajdonképen ő is szereti.

Ez mitsem tesz. Tudta ezt Sardou, s midőn a leány felfedi előtte állapotát, a mérnöknek is „tudatos“ lesz régen elrejtett szerelme, a harmadik felvonás és írója kegyelméből. Ugyanekkor La Rochepéans újra intést kap a szerzőtől; visszazökken tehát előbbi bőrébe s az arisztokrata göggyével utasítja el magától az ifjút, ki a játékot komolyra meri venni.

Egy jó nagynéne az Asra-szívű leány előtt még jobban fűti a poklot. Elhiteti vele, hogy a mérnök csak játszott érzelmeivel, mint Sardou alakjaival. Ezt nem tűrheti Marguerite. Nem ragad tört, mint Lucretia, hanem öltönyét levetve a balkonra fut, hogy halálosan meghűtse magát. Tudniillik február van s sűrűn esik a hó. A derék mérnök azonban kéznél van; a balkonra ugrik, karjaiba veszi a leányt s újra megmenti őt. Többszöri meglehetősen sans gène alkalmazott pálfordulások után a darab véget ér. Marguerite a mérnöké lesz, csak attól tartunk, hogy az ideges nőnek sokszor lesznek migrén-bántalmai. Az öreg republikánus s a nemes máрки talán

nemsokára vasúttal utaznak Párizsba és valószínűleg Fromental úr, a tőkepenzes is játszani fog még a börzén.

Summa summarum: a darab iránya elavult; a tréfás alakok nem élnek; a darab technikája durva és erőszakolt. A szerelmi jelenetek ízléstelenek. Az egészben semmi mag, csupa héj. A közönség mégis igen sokszor nevetett, tapsolt és mulatott is egy kicsit. A francia a héjat is ügyesebben tálalja fel, mint más a magot. De sokat tett a jó előadás is. Véletlenségből kifelejtettük tegnap Egressy Ákos úr nevét, ki az öreg herceget maszokban, szóval igen jól ábrázolja. Sardou különben még e mellékalakot is kivetkőztette valójából. Az első felvonásban folyton aludt, mitsem látott, mitsem hallott, az utolsóban a mérnök nemes szavait már az ajtón kívül meghallja. Megtisztult a lelke, megnyíltak fülei is.

A darab legékesszólóbb mentsége különben, hogy már 1862-ben iratott.

1879 március 30.

Wilkie Collins: Magdolna.¹

„Magdolna“ érzelmes varrónők breviáriuma lehetne. Merő nemesség, merő emberszeretet,

¹ 1879 március 29. Nemzeti Színház. A színház mai újdonságát egy angol regény drámai kidolgozása képezte. Neve „Magdolna“, készült Wilkie Collins „The new Magdalen“

merő erkölcsi javulás, merő „english morality“ — s mégis oly egészségtelen, mint Dumasnak rothadó barackja. Morálja ép oly sekély, mint érzelgős. Tisztán cukor és kása: csupa pép. Mintha egy angol „Clauren“ beszélné belőle. Szóval a darabban a kölesönkönyvtári pszichológia és szívlágyító morál üli diadalát.

De a drámai szabómunka sem került ki a legelső műhelyből. A cselekmény regényszerűségén épen semmi sincs változtatva; az esemény eseménynek marad a nélkül, hogy drámai érdeket nyerne. Ennek legjobb példáját adja az első felvonás.

Az 1870-i német-francia háború idejében vagyunk. Egy francia falucska viskójában találkozik egymással két angol nő. Az egyik Roseberry Edit, árva, ki Angliába szándékozik

című regénye után. A dráma szerzője maga Wilkie Collins; segítette a drámai merénylet keresztülvitelében egy angolos írású, de német hangzású név birtokosa: *Whezel*. Wilkie Collins említett regényében egy témát pendít meg, mely minden lágylelkű, könnyen elérzékenyülő olvasója szeméből — s Wilkie Collins csakis ily lágyszívű olvasókkal bír — könnyek árját sajtolhatja ki. Ha valaki oly emberszerető, mint Wilkie Collins! Ha valakinek morálja olyan könnyzacskóhoz hasonlít, mely minduntalan megtelik az emberszeretet nedvével, mint a bibliai szegény asszony korsója olajjal! Már a darab címe, „Magdolna“, mutatja a tendenciát. Egy bukott nőt rehabilitál, ki hamis név alatt behízelegte magát egy előkelő családba, de végül a viszonyok kényszeréből a valót megvallja. Az igazság megvallása Wilkie Collins előtt a kalandornőt teljesen kimentí. A darabból azonban épen az igazság hiányzik; erkölcsi alapja ép úgy hibás, mint akár a leghírhedtebb francia „házasságtörő“ dráma. Egy vizenyős regény

utazni, egyetlen kincsével, atyja ajánló leve-
lével, hogy egy előkelő rokonánál, Lady Roy
Janetnél társalkodói állást foglalhasson el.
Atyja, Roseberry ezredes meghalt; családjá
Kanadában tartózkodott; őt Angliában senki
sem ismeri. Féltékenyen őrzi atyja sorait. A
másik hölgy Merrick Mari, a „Magdolna“, ki
javítóházból került ide a csatatérre. A genfi
vörösskereszt van karján; saját fájdalmait, bá-
natát mások sebei kötözésével akarja enyhí-
teni. Ő megtért bűnös; sokszor kopogtatott
már mások ajtaján; sokan meg is szerették,
de alighogy megtudták multján a foltot, visz-
szavonultak tőle. Edit az őszinte vallomáson
nem látszik nagyon épülni. Újra ismétlődnek
Merrick Mari keserű tapasztalása, midőn egy-
szerre megdördülnek a németek ágyúi. A fa-

darabos átdolgozása. Félig rémdráma, félig „Rührstück“.
A darab tartalmára holnap visszatérünk. Az előadást csak dí-
csérnünk lehet. Az első és utolsó felvonás csak kevéssé szín-
padias; annál hatásosabbnak ígérkezik a színészek számára a
két középső. Színészeink teljes odaadással játszották a szen-
vedélyes, de lélektanilag csak hajszálon függő jeleneteket s
játékkukkal megérdemelt tapsot arattak. *Helvey Laura* kis-
asszony játszotta a „Magdolnát“. Lehetetlen szerep, de a
kisasszony a közönséggel a lehetetlent is elhitette: oly tény,
mely minden bóknál hízelgőbb. *Nagy Imrének* is nagyon jól
illett szerepe; egy lelkészt adott, ki nem ismer bűnt, csak tel-
jes bűnbocsánatot s ezért a „szép bűnös“ iránt nem is keresz-
tényi szánalmat, hanem azonnal forró szerelmet érez. *Halmi*
egy angol lord szerepében, ki különben melleleg a „Times“
levelezője is, legtöbbször jól eltalálta a hangot. Csak utolsó
jelenetében kívántuk volna máskép. Különös dicséret illeti meg
*Lendvayné*t is, ki ma erélyes szavalatával tűnt ki. A dara-
bot *Kárffy Titusz* sikerült fordításában adták.

lut megrohanták. A puskatűz mindig közelebb jó; lovak dobogását hallani. Merrick Mari nyugodtan marad. Neki a sebesülteknél van helye. S miért is félne ő a haláltól? A dráma hősnőjét nem szokás az első felvonásban megölni. Edit azonban másképp gondolkozik. El akar rohanni, felszakítja a viskó ajtaját: midőn egy ágyúgolyó forgácsa földre teríti. Volt, nincs! Mondja a francia orvos s ő is fut a futókkal. Mari azonban helyén maradt. Hiába veté az orvos Edit köpenyét Mari vállai köré, ez nem mozdult. Ekkor toppan be Werner, a németek táborkari orvosa Holmcroft Horaceszal, a „Times“-nek főrangú családból származott levelezőjével. Míg az orvos a nyugágyon elterült Editet vizsgálja: párbeszéd fejlődik ki Horace és Merrick Mari között. A sebesültek ápolása a németek kezére jutott; Marinak távoznia kell. Horace „nagy befolyása“ azonnal szerez az ígérő kisasszony számára útlevelet. Csak a nevét, utazása célját kell ismernie. Edit felöltője még mindig Marin van; annak írásai most az ő kezei között; miért ne venné fel a halottnak nevét is? Egy kis névcserevel új életet teremthet magának. Illő huzavona után végre megtörténik a dolog. Az új „Roseberry Editet“ az előzékeny Horace maga kíséri a vasúthoz. A néző azonnal tudja, hogy ezek ketten nem utoljára találkoznak.

A tudományos német orvos azalatt diadalt ül felületes francia kollégája fölött. A nézők-

nek megigéri, hogy a halottnak látszó nőt, a valódi Editet az életnek visszaadja. „A francia orvos tudatlan — úgymond —, én megmentem e nőt.“ Szegény Edit! Ez életmentéssel kezdődik balsorsa. Mind Merrick Máriának nézik. A mozdulatlanul fekvő testén Mari nevére hímzett ruha van; ennek címére szóló levelet is találnak nála. E csalódást a szerzők elég mulattatón készítik elő. Mielőtt Edit még Merrick Marival találkozott volna, portyázó csapatok elfogják kocsiját, maga is csak nagy nehezen menekül a faluba. Útjában a szerzők kedvére nagy zápor támad. Öltönye teljesen átázik. Azért kölcsönzi a sebesültekkel a faluban tartózkodó Merrick Mari ruháit Editnek. Így játszik a zápor fontos drámai szerepet. Ha nincs zivatar, nincsen ruhacsere; ha nincsen ruhacsere, nincsen névcsere; ha nincsen névcsere és a németek nem győznek, nincsen dráma sem. Valóban mintaszerű logika!

Az első felvonásnak különben legnagyobb hibája, hogy egyáltalán létezik. Írói nem jól számítottak. Az ágyúdörgést, puskaropogást, közeli csatazajt, a kartács által sebzett nőt nagyon hatásos expozíciónak tartották.

Pedig ellenkezőleg! A sok ágyúzás dacára a drámai érdek egy picinyke szikrája sem lobbant fel. Hanem e helyett Merrick Marira rásütötték a „wunderliche Heilige“ bélyegét, melyet róla semmi szépítőszer többé le nem mos. Az első felvonás cselekményét ügyes

drámaíró a darab kezdete elé helyezi; s későbbben, a jellemelek összekoccanása közben, tudatja az olvasóval. Így azonban a Magdolna durva eljárása — melyet a regényben ezer körülmény magyarázhat és simíthat — visszataszítólag kézzelfoghatóan áll előttünk.

A második felvonásban a Magdolna már Kensingtonban él. Lady Roy Janet családjában, mint kedves rokon, a család szemefénye és Horace menyasszonya. A szerzők minden módon megnehezítik a selyemruhákban járó Marinak a magábatérést. Annyit azonban Lady Janet is észrevesz, hogy kedvencét titkos bú emészti. Néha jó kedve megszakad, elkomorul, elhalványodik. El lehet képzelni, mennyire emeli az arisztokratikus érzelmű Horace előtt az érdekes halványság mátkája értékét. Csak egy bántja, menyasszonya mindig halasztgatja egybekelésüket. Ez Marinak egyik nagy érdeme; a szerzők meg is jutalmazták érte. Csak akkor készítették titka megvallására, midőn már egy új szerelem biztos révpartjára jutott. Oh, a szerzők e Magdolna iránt véghetetlenül gyöngédek. Azalatt a nagy pillanat számára mindent előkészítenek.

Megjelenik Kensingtonban Gray Julian, Lady Janet unokaöccse, nagy szónok, szeretetreméltó ember, filantróp, a nők bálványa és bálványozója is. A szegények gyámola, kegyes adományok gyűjtője, stb.

E lánglelkű ember meglátja az ál Editet s

azonnal érdeklődik utána. A második pillanatban már kész érette tűzbe tenni kezét, a harmadikban — mint azt kissé meglepetve halljuk — már szereti is, forrón szereti.

S ép Gray Julian az, ki a valódi Editet újra a színpadra hozza. Edit soká feküdt betegesen egy német kórházban. Most a mannheimi konzul ajánló levelével felkeresi Gray Juliant s közbenjárását kéri Lady Janetnél. Ezért jött Gray Kensingtonba s bámulva látja, hogy Edit helye már be van töltve. Ki fejti meg e csomót? A Magdolnában senki sem kételkedik; Horace maga írta Franciaországban útlevelét; az öreg Lady leánya gyanánt szereti; Gray pedig kész volna mellette a Brackenburg szerepét eljátszani. Ekkor lép be a valódi Edit. Mari iránti vonzalomból a szerzők e szegény, szerencsétlen teremtésnek többet ártanak, mint a kartács és a betegség. Magdolna maga a lágyság, odaadás, szeretetreméltóság: a valódi Edit pedig követelő, szenvedélyek által dúlt, erőszakosan fellépő nő.

A nyomor és kétségbeesés egész rútságával ront bé a boldog társaság közé. Ki ne kívánná onnan száz mérföldnyire? Mit zavarja a boldogok álmát? Úgysem tudja senkinek hitét sem megingatni! Merrick Mari varázserővel tartja hajlamukat lekötve. Editet kalandornőnek tartják; csak Gray Julian nem bír pálcát törni fölötte, szánja a szegény örült teremtést.

Ily módon Editet csakugyan sikerül — kiállhatatlanná tenni. Oly nyomorult szerepet játszik a színen, hogy részvét helyett bosszankodásunkat kelti fel. Leselkedik, majd váratlanul a szobába toppan; patétikus szavakat tart; gyötri a hallgatót és mégsem végez semmit, mégsem hisz neki senki.

Szeretnők a színről eltolni, hogy helyette mi mondjuk meg a szerzőknek az igazat. A szegény gyötört nő kiállhatatlanságát csak Merrick Mari javára kamatoztatják. Gray Julian megmondhatná nekik, hogy ez rút egoizmus a szeretet apostolai részéről. Különbösen itt újra a drámai forma bosszulja meg magát a szerzőkön. A regényben az ily jelek nem oly visszataszító hatásúak.

Merrick Mari azonban rendkívüli szívóssága dacára kezdi rosszul érezni magát. Semmikép sem csodálhatjuk, ha kétes helyzetéből szabadulni vágy. Mintegy ösztönszerűleg tapogatózik, vajjon mit vesztené őszinte vallomása által. S minthogy az egész színen csak neki van helyes pszichológiai tapintata: csakhamar megtalálja a kiutat. Észreveszi, hogy Gray Juliannak a Magdolnák iránt nagy gyöngéje van. Ennél az őszinte szó ártani nem fog. És csakugyan, a vallomás által Merrick Mari Gray Julian szíve közepébe jut. E vallomásból áll a darab Magdolnájának egész heroizmusa. Ezért teremnek számára a dráma tövises pályáján a rózsák.

Most már megengedik végre a szerzők Ma-

rinak a vallomástételt jobbra is, balra is. Először Horace kerül sorra. Az eredmény a lehető legszerencsésebb: Horace a házasságtól eláll. Következik az öreg Lady Janet, oh! mert a töredelmes vallomások, különösen ha mitsem veszünk általuk, nagyon édesek. A Lady ki sem akarja hallgatni, nem is akarja érteni. Szereti Marit, mintha megbabonázták volna! Magdolna töredelme most határt nem ismer. Kijelenti, hogy újra visszatér a javítóházba, végül azonban mégis csak Gray Julian karjai közt nyugszik meg. Így csorbítják maguk a szerzők tendenciájuk élet. A bűn szabad akaratból eredő megvallását akarják Magdolnában erényül feltüntetni; s mégis minden körülményt elraknak útjából, mi a bűnbánatot erkölcsileg értékes tehetné. Merrick Mari késő vallomása által semmit sem vesz, hanem mindent megnyerhet. Vallomása nem az erény, hanem a helyes tapintat dolga. A darab már formája folytán alig érdemli meg a komoly ítéletet; most látjuk: tartalma is „fából vaskarika“.

Végül nem hallgathatjuk el, hogy a szerzők alighanem tévútra vezettek a szerencsétlen Rosberry Edit sorsa felől. Edit nem adta el jogait pénzért s nem tér vissza csendesen Kanadába, mint állítják. Vagy ők vagy talán Gray Julian titokban tébolydába küldték, hol még ma is hevesen tiltakozik a „Magdolna“ hamis humanizmusa ellen.

A darab sikerült fordítását és a kitűnő előadást már említettük.

1879 április 25.

Hős Pálffy.¹

(Drámai jelenetek három képben. Írta Jókai Mór.)

A Nemzeti Színháznak a mai napra írt darabja Jókai Mórnak „Hős Pálffy“-ja. A mű egészen alkalmi; a jeleneteket nem drámai érekapocs tartja össze, csak gyöngé fonalon függenek, mely az első érintésnél elszakad. A darab épen nem tartozik a kritika fóruma elé; kötelességét megtette, ha szép kiállításra, fényes jelmezek viselésére, tablók számára alkalmat nyújt. Legfőleg azt kifogásolhatni, hogy pusztán az utolsó kép felel meg egészen a kitűzött célnak; a két első csak nagyon lazán fűződik a pozsonyi híres országgyűlés jelenete elé. De azért telve van regényesnél regényesebb dolgokkal. Található benne, mint Autolykus tarsolyában, sok mindenféle „különös“. Halál-

¹ 1879 április 25. Nemzeti Színház. A mai diszeloadás minden tekintetben méltó volt a nemzeti intézethez. A nézőtér teljes fényben úszott s egészen megtelt válogatott közönséggel. Az előadást a „Hunyadi-nyitány“ előzte meg, melyet maga szerzője vezetett. A zenekar teljes odaadással játszotta a tüzes nyitányt, a közönség pedig élénk tapsokkal fejezte ki elismerését Erkel Ferenc iránt. Majd „Hős Pálffy“ következett. A rendezőség mindent elkövetett, hogy a drámai képeknek élénk reliefet adjon. Fényesebb öltözeteket, szebb tabló-

lal végződő párbaj, item szerelmi versengés, Mária Terézia korabeli etikett, egy szörnyű asszony, ki sértett hiúságból regényíróktól tanulja meg, hogyan kell magát megbosszulnia; egy hős, kit a királyi kegyelem a vesztőhely helyett babért aratni csatatérre küld... csupa regénymaradék, melyből gyors kanállal készül a vékony drámai eledel. Itt-ott lírai salátával is van körítve, végül pedig hazafias mártás ömlik el az egészen. Szerencsére kicsiny az adag, s így további bajtól nem kell tartanunk.

A hétéves háború kezdetén vagyunk. Az első

kat a nemzeti színpadon csak ritkán láttunk. Az első kép tábort tüntetett elő, a hajnal pírja által világítva. A magyar és német katonaság korhú ruházatában azonnal festői benyomást gyakorolt. Még szebb képet nyújtottak a második részben a különféle küldöttségek, tarka s jellemző öltözeteikkel. A pórok, városiak, a nemesek csoportja, mintha csak művészi kivitelű kosztümképek után alakult volna. Az utolsó tabló is gyönyört nyújtott a szemnek; végső képet: a királynét gyermekével karján, háromszor is látni kívánta a közönség. A darabhoz zene is volt; tüzes magyar dallamok s ezeknek tapsoltak legtöbbit. A zenekar Berlioz „Rákóczi“-ját játszotta a második kép után. S ki állhatna ellen ez induló hangjainak? A darab többi részéhez írt zene is ügyesen volt összeállítva s dicséretére válik Erkel Gyulának. A szereplők közül má külön nem emelünk ki egyet sem. Kitüntetésre alkalom nem volt, de mindegyik megállta helyét. Az ősz nádort *Kovács Gyula* adta, értelmesen, de kissé szárazon szavalva; a hőst *Nagy Imre*, kinek a huszárezredesi ruha nagyon testéhez illett. *Ujházi* egy vén huszár néhány szavával is tudott hatást kelteni. A kisebb szerepek is elsőrendű színészek kezében voltak. A nők közt *Helvey* és *Márkus* kisasszonyok mellett *Paulaynét* is megemlítjük, ki a darab végső képében Mária Teréziát ábrázolta.

kép röviden mutatja, hogyan lehet pisztolyból drámát kilőni. A hős ezredes Pálffy udvarolt egy hercegnőnek, ki véletlenül az ezredes tábornokának nővére. Amália — az akkori fashion nyelvén szólva — *insupportable* teremtés. A gróf pedig *empressement*-nal járta vele a minétet, írt hozzá egy *chansonette*-et is, a hercegnő most rossz országúton, ökörvonta hintón a „magyar-osztrák“ táborba indul, hogy rendezze *affaire de coeur*jét. Hős Pálffy azonban már választott. A mérges külföldi virág helyett magyar földön termett ibolyát tűzött keblére. Ez is megjelen a táborban, hogy férjétől még egyszer rövid szóval búcsút vegyen. A két nő rosszkor érkezik. A hős Pálffy épen párbajt vív a hercegnő miatt, ennek testvérével, a tábornokkal. Az ezredes merő lovagiaság. Kétszer lövet magára, aztán a levegőbe akarja elsütni pisztolyát. A kényszernek engedve, végre célbaveszi ellenfelét s megmutatja, „hogyan lő minden gorombaság nélkül a jó magyar lovag“. A tábornok halva lerogy. A hercegnőt testvére halála, de leginkább sértett hiúsága berzenkedő dühre gerjeszti. „Te elrablád éntőlem a szívét, — mondja shakespeare-i erővel a grófnéhoz, — én a fejét veszem tőled el.“ Hős Pálffyra fellegek borulnak. Az udvarnok „szerény kortesiával“ elküldi nejét, tőle pedig kardját kéri el. Halálítélet lebeg feje fölött.

A második képnek tartalma: hogyan éri a jámbor és istenfélő lovagot a királyi kegyelem,

midőn a sátán, egy hiúságában sértett hercegnő álcája alatt árulásra akarja készíteni. A második képet különben a Megaera felsülésének is lehetne nevezni. Pálffy Komárom várában fogoly. „Álomszerű“ szimfónia hangjainál alszik. Álmából ágyúdörrenés zavarja fel. A hercegnő lép be zárdaszűzek kíséretében. Skapuláréja alatt már magával hozza a kegyelmi levelet, de Pálffy előtt titkolja. Elhiteti vele közel halálát; szökésre akarja készíteni s menedékhelyet ajánl neki a porosz seregeknél. A gonosz lélek erőszakkal árulót akarna Pálffy-ból csinálni. Ekkor lépnek be az udvarnok, a bírák s a kegyelmet kérő küldöttségek: Pálffy jobbágyai, szülőhelye emberei, a tripartitum hősei, az „extraneus“ bírák ellen tiltakozva és négy gyerek élén a kis Bandika. A poronty odafut a vérbírák elé, s „kezeckéit összetéve szépen“, így esdekel:

Én kis lélek,
Szépen kérlek,
Pálffy Antalt,
Mi atyánkat,
Ne öljétek!

A gyermeki poézis csakugyan ellenállhatatlan. A kis lélek cukrot érdemel s az előadás után — reméljük — meg is fogja kapni. Végre nyilvánvaló lesz a királyi kegyelem. A grófné, Pálffy neje, fehér kendőt lobogtatva jó férje szobájába. Amália hercegnő, a felsült cselszövő,

most elővonia a királyi iratot, mely Pálffy boldogságát, neje bírhatását a csatamezőn szerzendő babéraitól teszi függővé. Míg a férj visszatér, neje a hercegnő gondjai alá kerül, kitől — mint álom — elszáll üldözési kedve. Az utolsó képben nemes nővé válik, kit maga Pálffy kézsókjára érdemesnek tart. Ebből bátran következtethetjük, hogy a hercegnő — au fond — mégsem oly rossz teremtés s talán csak szerző iránt való „kortesziából“ válalta magára hálátlan szerepét.

A harmadik kép a színpadon eléggé elevennek ígérkezik. A pozsonyi országgyűlést mutatja. A pártok harcát tünteti fel, akár ma; csakhogy akkor vitatkozás helyett „osztályoskodtak“, a parlamenti illemet sértő ellen meg „akciót“ kértek. Közvetlen egy ily zajos jelenet után lép a terembe Pálffy, iratsomók helyett tizenkét elfogott ellenséges zászlót téve a „ház asztalára“. Jutalmul megkapja nejét s az arany-gyapjút. A rendek pedig, a veszély nagyságától s a győzelem mámorától egyaránt hevítve: a „moriamur“-t hangoztatják. Riadó zene mellett felvonul a hátulso függöny s előtűnik a királynő s fényes kísérete. Ezzel véget ér a darab s akinek tetszik, összehasonlítást tehet a jelen s mult között.

1879 május 4.

Az eredendő bűn.¹

(Eredeti dráma 4 felvonásban. Írta Váradi Antal. Először adták a Nemzeti Színpadon 1879 május 2-án.)

Vannak művek, melyekre nézve a kritikus oly örömet érez, mint az anatómus az „érdekes“ hulla felett. Minél több a kinövése, annál gyönyörűbb. Ilyen szép darab az „Eredendő bűn“ is.

Csodálkoznánk, ha másként volna.

Az „Eredendő bűn“ a drámai báránnyelűk közt járt költő első „realisztikus“ műve. A holdsugár rezgetéséhez, a virágok szirma ringatásához szokott kéz a durva agyagot még nem tudja művészileg gyúrni. A teremtő „legyen“ egy gyűrűző testet elevenített meg; egy „être rampant“ származott, mely nincsen kellőleg tagolva.

¹ 1879 május 3. Nemzeti Színház. Váradi Antal ma először adott „Eredendő bűn“-ében a bibliai drámaíróra csak a cím és a harmadik felvonás díszletére festett „Pieta“ emlékeztetett. Most Goethe tanácsa szerint cselekedett, belemarkolt a közvetlen életbe s kiszakított belőle egy kis kuszált drámát, melyről azonban nem mindig lehet mondani, hogy „érdekes“. De ne essünk az esteli kritika eredendő bűnébe: a hamarkodó ítélkedésbe. Hagyjuk a csomót holnapra. A cím magyarázatául elég annyit megjegyeznünk: az eredendő bűn a szülék hibája, vétke vagy szerencsétlensége, melyet a társadalom a gyermekek is büntetni akar. A munka és becsületesség azonban végre kivívja győzelmét és az előítéleteseknek is el kell ismerniök, hogy szülékről utódokra háramló eredendő bűn nem létezik. A darab előadása csak részben felelt

E kedves bemutatás után, állításunk igazolására, lássuk röviden a darab tervrajzát.

Tiszaáradás veszélyében van a vidék. Tardy főispán lakában összegyűlnek a vészbizottság tagjai: élhetetlen, léha nép, unalmas karikatúrák, melyeket a magyar „jó falusiak“ torzképeinek sem szabad már tartanunk. Ezek között forgolódik dr. Pataky, a darab kórusa, józan, előítélet nélküli ember, különben nehézkes drámai fainéant, ki az egész darabon át fut, semmit nem téve, semmit meg nem akadályozva. Francia drámabeli barátaitól nem tanulta el a diagnózist. Ezek a cselekvény szálaít gyakran kezükben tartják s a kritikus pillanatokban mindenesetre közbelépnek. Pataky barátunk ellenben drámailag a Thurzóktól csak annyiban különbözik, hogy az otiumot „cum dignitate“ élvezi.

A főispán most tér meg a gátakról vendégeit üdvözölni. A vész helyszínén maradt azonban Klára leánya, egy amazonlelkű hölgy, kit a szerző amerikanizmusá után dícséretkép igazi „amerikai“ jellemnek lehetne neveznünk. Bátor lelke készti a gáton maradni s egy „érckarú“ mérnök szép szeméi is vonz-

meg az igényeknek. Legtöbb tapsot *Csillag T.* kisasszony nyert, kit egy nyílt jelenetében is kitüntetett a közönség. *Náday* úrnak is volt néhány jó mozzanata. *Újházi* úrnak mai szerepe kevésé illett egyéniségéhez, *Szigeti József* pedig azzal mutatta szerepe iránti közönyösségét, hogy meg sem tanulta. A többi szereplőkről, úgy az előadásról is, holnap tudósítunk. A darab első felvonása nem tetszett; a többiek után szerzőt többször hívták.

zák. E mérnök a vidék őrangyala. Míg a vészbizottság tagjai — valószínűleg tarokkoznak, egyéb a jámboroktól úgysem telik, — ő meggyőzi Typhont, feltartja az árt. A főispánnak más dolga sincs, mint intézkedéseiben megnyugodni. Mint látjuk: Kovács Andor mérnök nemcsak szeretetreméltó ember lehet, hanem igazi zseni.

Hátha még elmondom, hogy életmentővé is lesz! Klára kisasszony, kit egyik vendég igézőn az expedíció „aranygyapjának“ mond, fontos üzenetet viendő, szandolinján távoli zsilipekhez evez. Az ár szandolinját csodálatosan mindaddig kíméli, míg az Kovács Andor közelébe jut.

A vizek most az édes teherrel együtt felborítják a csónakot s csak a mérnök érckarja menti ki Klárát a habokból. A nővel együtt annak szívét is kihalásztá a mérnök. Andor oly szerencsés, mint egy tündér váltott gyermeke! Ily boldog előzményekkel bocsátja a szerző hősét drámai útjára. Soha anya távozó gyermeke tarsolyába ennyi jót nem rakott! S ez hiba. A hős drámai erélye, a darab belső elevensége ép oly arányban csökken, mint amily arányban hitványulnak az előtte álló akadályok. Kovács Andor győzött, mielőtt harcolt volna. A dráma már megesett, nekünk csak kétesértékű epilóggal van dolgunk. Mert az olvasó talán nem is tudja, hogy Kovács Andor az, kinek az „eredendő bűn“ miatt szenvednie kellene? Hogy ő a dráma hőse, a

tendencia próbája? Hogy rajta keresi a társadalom az „atya bűnét“? S mit tesz az író?

Mázsás szerencse ellenébe a serpenyő másik mérlegébe egy fontnyi terhet dob! Ugyan eleven drámai balance! S ha közelebbről nézzük: az a fontnyi érc is csak papírból van utánozva. Mi az atya bűne? Semmi, éppen semmi. Az öreg Kovács egy szerencsétlen vállalat ártatlan bűnbakja volt, amiért kétévi börtönnel lakolt. Azóta Amerikába vándorolt; újra vagyonra tett szert s most visszajő honába, olyanok közé, kik legjobban tudják, hogy ő ártatlan s újra el akarja foglalni fia érdekében régi helyét a társadalomban. Mint láttuk: fiának atyja támaszára már nincs szüksége; self-made-man, ki előtt az élet útját már semmi hatalom el nem zárhatja. Különösen oly poltronok nem, mint aminők a darabban a társadalmi előítéletek képviselői. Itt újra egy nagy hibája a drámának. A drámai negatívpolus teljesen erőtlen. A hőssel küzdő hatalmak cseréplábon járnak. Illetőleg nem is mozdulnak.

Sem nem nevetségesek, sem nem félelmesek. Ázsiai tétlenségükben alig, hogy szájukat tátják a hős ellenében. Kovács Andor bátran elmondhatja rájuk a franciával: Je m'en fiche! E felkiáltás pedig nem drámai hangulatból foly. A valamit érő személyek különben is mind Kovács Andor barátai és még mily meleg barátai! A szerzőnek nem volt érzéke a drámai osztó igazság

iránt; rossz stratégá, az ellenséges hatalmakat sem a komikus összekoccanásoknál, sem komolyabb küzdelmeknél nem szabad így elhelyezni. Mindjárt kezdő pontján elernyed a dráma; igazi élesztő helyett szurrogátumokkal kell felfujnunk. Azért Váradi darabja csak dagad, de nem fejlődik.

Az egyetlen személy, kivel a Kovácsok szemben állanak, Tardy, Klára atyja. Az orvos, gróf Szerémy, Klára, szóval akiknek csak kis velő van agyukban, mind Kovácsokkal tartanak. Élesebben látnak, mint a költő. Észreveszik, hogy itt drámára nincs ok. Ők a fiún az apa vétkeit nem keresik, az „eredendő bűnt“ ez esetben nem ismerik. A dráma tehát a Kovácsok és Tardy közt folyó párbajban hegyeződik egybe. E párbaj hevessége dönt a dráma hőfoka felett. Mindenesetre különös, hogy ellenfelek és fegyver nélkül történik meg: Tardy és Kovács közt sincsen valóban drámai összetűzés. Tardy a nagyérdemű mérnököt szeretné nyakáról lerázni, a társaságból kitiltani: ez hatvan lépésnyi távolság. A második felvonásban a köz már csak harminc lépés: Tardy megtagadja Kovácstól leánya kezét. De csak addig, míg „Kovácsnak“ hívják. Itt dördült el Tardy lövése, de pisztoly még sem volt kezében. Az utolsó felvonásban pedig „bizonyos, a cselekvő főszemélyektől független események“ következtében, Tardy egészen meglapul, az „eredendő bűnt“ tagadja s Kovácsot vejeül fogadja. Itt

már az ellenfelek között distancia sem létezik.

Ama föntebb említett „események“ intézői pedig Miss Mary, Tardyék nevelőnője és a főispán titkára. — Ez a két alak olyan drámai kiségitő, melyet bonyodalmak előidéztekor a megszorult író olcsón megszerezhet. — Az ördög gépei, hogy általuk mások a jót kicsépelhessék. — Miss Mary — oh! egy kiállhatatlan Miss — a titkárhoz van láncolva; ő hozta ide, a főispán családjába; — gyermeke is van tőle. Viszonyukról senki sem tud, csak Pataky, ki azonban tudását — szokása szerint — semmire sem használja. — A titkár az árvízzel saját malmán akar örölni. Először át akarja vágni a gátat, hogy a víz a kastélyt elöntse, azután a főispánra bízott árvíz-alapítvány pénzeivel el akar szökni a szabadság honába, honnan Kovácsék érkeztek. — Olvasóim értik a dolgot. A gyermek meghal. Mary függéséből kiszabadul; elárulja a gazember titkát az öreg Kovácsnak. Az utóbbi így egy csapással megmenti a főispán becsületét, de meg is törí dacát.

A szerző érezhette a darabban a drámai fejlődés hiányát; ezért pótolta azt a harmadik felvonásban érzelmes jelenetekkel, melyekben van ugyan drámai mag, csak hogy kikelni nincsen ideje. S ami legfőbb hibájuk, a darab menetén nem lendítenek semmit sem. Ha Miss Mary vallomását áttesszük a második felvonásba, az egész következő kimaradhatna a nélkül, hogy a darab kifejlésén változás es-

nék. Pedig alighanem e drámai sorsú hors d'oeuvre lesz a szerzőnek leginkább szívéhez nőve. Az anyai szeretetnek — a „Fils naturel“ és a „Fourchambault“ óta — annyira népszerű témája van benne feldolgozva. Az öreg Kovácsék készek volnának megtagadni a világ előtt szülői voltukat, — csak fiuk boldoguljon. Szerencsére Miss Mary vallomása szükségtelessé teszi ez áldozatot, melybe különben fiuk sem egyeznék. Ez érzelmes epizód így minden következmény nélkül marad. Azaz maradna, ha az első felvonásban a szerző a dolognak egy hosszadalmas jelenetben útját elő nem készítené. Egyáltalán a darab egyik nagy hibája a vontatott, kezdetleges expozíció. Rosszabbul kezdeni alig lehetne. A cselekmény érdeket csak nyolc óra után, a második felvonásban kap. Itt némely könnyedén írt jelenet, Klára ifjabb nővére, Gabrielle pajzánkodása a fáradt figyelmet újra felkölti.

Hanem mit mondjunk az Andor és Szerémy jelenetéhez? Az amerikai párbajhoz? Mit szóljunk a grófi címtől megijedő amerikai polgárhoz? Mit tartsunk Andor komolyságáról, férfiaságáról? Mit Szerémy érzelmeiről, ki a következő pillanatban már szívével Gabriellához táncol át?

Az egész — nemde — csak drámai tréfa? De engedje meg a szerző, nagyon rossz helyen alkalmazott tréfa.

Szólanunk kellene még Váradi csodálatos

előszeretetről Amerika iránt. A távolból az ideál ködébe vész előtte az „új“ világ, — s nem egyszer pattogtatja szavait a vén Európa ellen. A vén matróna vigasztalódhatik; különb filippikákat túlélt már. Nem kis dícséretére válik különben Váradinak, hogy áradozni könnyen kész nyelvezetét e darabjában erősen féken tartotta. Csak néha néha mutatja egy-egy kuszált periódus, a sok kötőszó s más szükségtelen prózai ballaszt, hogy a téren még „homo novus“. A második felvonás egy jelenetében már a jó vígjátéki stílus csilláma is feltűnik.

S most vegyünk búcsút a darabtól, mely drámai irodalmunk meddőségében néhány komoly szót mindenesetre megérdemel. — Várad különben még mindig pályája kezdetén áll s elég fiatal, hogy néhány félsikert minden baj nélkül kiheverhessen. Mint a minap örömmel olvastuk, költőnk tegnap még csak egy negyedét élte le azon időhatárnak, melyet Rocco mester a boldogok számára kitűzött.

A hálátlan kor.¹

(Pailleron 3 felvonásos vígjátéka. A Nemzeti Színpadon először adták 1879 június 9-én.)

Melyik a hálátlan kor? Lahirel, a darab egyik alakja felel a kérdésre. Órája akkor üt,

¹ 1879 június 9. Nemzeti Színház. Ma egy francia újdonság került színre: Pailleron „Hálátlan kor“ című háromfelvonásos vígjátéka. Pailleron e darabjában az előkelő vígjátéki

midőn az ősz hajszálak veszélyesen szaporodnak s a még egyszer előre törő fiatal vágyakkal együtt az embonpoint is növekszik. A felső öltöny már redőket vet, a mellény szűkül. — Azon melankólikus időszak, hol a szerelem szárnyát vesztve, sánta lábakon jár s hódítani nem rohammal, csak ostromzárolással tud. Azon ünnepélyes pillanat, midőn az agglegény, ah, utóljára! — házasságra, a házasság még egyszer a coelibatus gyönyöreire gondol. — A hálátlan kor szóval az utolsó lázadás, majd a gunnyaszkodó rezignáció kora. A regény a „femme de trente ans“-t ünnepelte, Pailleron azzal szépeleg, mintha a vígjáték számára a „l'homme de quarante ans“-t hódította volna meg. Mert Pailleronnak nagy igényei vannak, játssza a „dramaturg pszichológ“-ot. A pszichológ drámaírók — mondta Lahirel — még soha sem merültek e késő gyermekeskedés mélységeibe. A dolog elevenre ható elemzést, bő részletezést kíván, a dráma cselekményének pedig gördülnie kell, nincs ideje várako-

modort fitogtatja, de egészen a párizsi külvárosok szájaiba szerint „csinálja“ vígjátékát. Az első felvonás eleven dialógjával még úgy ahogy várakozást kelt; a második felvonás ízetlenségek és erőszakolt élcek gyűjteménye; a harmadik felvonás gyöngé és indokolatlan kifejlésével pedig teljesen elaltat. Szinte sajnálni lehet, hogy nem érdemesebb munkára fordították színészeink amaz igyekezetet és kiváló gondot, mellyel a mai darabot előadták. A rendezés, különösen a második felvonásban, jeles volt, az összejáték is megfelelt még a kényes igényeknek is. A darab félsikerét csakis a jó előadásnak köszönheti. Elsősorban *Prielle Kornélia* asszonyt kell említenünk, ki Wacker Júlia, egy angol kalandornő szerepé-

zásra, kétségkívül ebben rejlik annak oka, folytatja Pailleron ügyvéde, hogy a drámaírók a férfiak érdekes korát oly kevés figyelemre méltatták. Pailleron, a „Journal amusant“ tanulmányozásával végezve pszichológiai kurzusát, vállalkozott a feladatra. Írt egy selejtes vígjátékot, ugyancsak a „Journal amusant“ viccével, melynek ép oly sok a haut gout-ja, mint szánalomraméltólag kevés a komikuma. — Az utóbbi tekintetéből a „Hálátlan kor“ igazi „szomorúság iskolája“. Különben kétlem, hogy a vénülő pillangók csapodársága vagy szíve szorulása a vígjátékban a komolyabb pszichológiai elemzést megtűrhetné. Már jóval a Windsori víg nők előtt a bohózat tárgya volt s a jóízlés nevében ezentúlra is maradjon meg annak. Különben a „Hálátlan kor“ problémája csak cégér; — Pailleron nem oda vág, ahová néz.

A „L'age ingrat“ felvetésével csak bizonyos előkelő modort szenvedleg; mutatni akarja, hogy múzsája glacé-kesztyűben jár, hogy van-

ben egész művészetét ragyogtatta. A „Hálátlan kor“ hősei közül elsősorban *Újházi* és *Halmi* nevezzük. A komikus alapvonás, melyet Újházi Desaubiers-nek adott, nagyban enyhítette szerepe kiállhatatlanságát. Halmi volubilis nyelve, jókedve, találékonysága hasonlókép javára vált a vézna komikumú Fondretonnak. *Bercsényinek* és *Nádaynak* kevésbé hálás szerep jutott. *Helvey Laura* kisasszony De Sauves grófné szerepében egy kissé egyhangú volt. *Csillag Teréz* kisasszony pedig különösen az első jelenetben Geneviève-t gyermekibbnek tüntette fel, mint a szerző akarja. A picinyke hiányok dacára az előadás a legjobbak közé tartozott. A darabra holnap i lapunkban még visszatérünk.

nak vígjátéki eszméi; Lahirelje éppúgy beszél a „hálátlan korról“, mint Dumas alakjai a rothadt barackról, vagy a „vibrió“-ról. Miután Pailleron így a magasb irodalmi követelményeknek eleget tenni vél, minden invenciójával a boulevard-taposók kétértelmű mosolyára törekszik. Ezen darabjában is a főérdek egy ledér szalon rajzában központosul, hol bogarak módjára röpködnek a „l'age ingrat“ képviselői.

A rajz kétségtelenül ép oly frivol, mint amilyen könnyed kézre mutat. A könnyedség különben nem Pailleron különös érdeme, megtaláljuk azt oly francia íróknál is, kikből tizenkettő jut egy tucatra.

Jelen vígjátékban a dialóg könnyedsége tartalmi ürességgel jár karöltve. Ezt bizonyítja az alakok sablonszerű jellemzése. A gáncs elsősorban a „hálátlan kor“ hőseit éri. Lahirel még a legtűrhetőbb. 36 éves „házasulandó fiatal ember“. Nyugalomba helyezkedő bon vivant, kinél a gyomor is jogokat követel magának a többi fiziológiai működések mellett. A mamák szemefénye; jövődöbeli vejüket látják meg benne. A szezon szerint változtatja a családokat s kapuzárás előtt mindenütt elhordja sátorfáját. Így marad örökre „házasulandó“. A második példány igénytelenebb egyén: Fondreton Marius, ki huszadik évében nősült s most, harminchétes korában akarja az elvesztett szép időt pótolni. Hogy azelőtt professzor volt, mutatja neve, s néhány latin szó, melyet zavarában

ejt. A szerző engedelmével egyébként fodrászlegény is lehetne. Különben gyöngeszárnyú pillangó; az író a második felvonásban kényére röpkedni engedi; a harmadik felvonásban csak egyet legyint feléje s azonnal a földön kúszik, professzor s újra derék férj válik belőle. A harmadik úr Désaubiers konzul, egy köszvényes Tartuffe, ki folyton férjüktől elvált nők körül ólálkodik. Az ostromzárt s kiéheztetést alkalmazó stratégiák közé tartozik. Ott van még De Sauves kapitány, ez érzelmes roué, ki a hosszú kalandozást megúnva, a házi tűzhelynél kíván megpihenni. — Ez volna a négy kvartettista, csakhogy a vígjátéki kvartett azért mégis hiányzik. — A rossz zenészekről nem telik. A drámának a sok hang dacára nincs polifóniája; a négy hang soha sem bonyolul egymásba, nem keresztezi egymást, hanem lüktető tempó nélkül, unalmas tercekben halad egymás mellett.

A dolognak nincs kezdete, nincs vége. A jellemeiben sincs komikai fejlődés, a helyzetekben sincs. Az esemény szálai Wacker grófné termeiben fűződnek egybe. Wacker grófné, ama, a mai drámákban már nem ritka nők közé tartozik, kiknek férje örökké „távol” van; kiknek termeiben az egész ismert világ megfordul, kik elég bátrak már M. Renant is meghívni, hétszer egymás után, habár az egyszer sem fogadja el a meghívást. E grófnénak udvarolt azelőtt De Sauves s iparkodik most tetszeni Fondreton.

Az utóbbi titokban szönik az imádotthoz, hogy a „bársony cipőkben“ járó anyós a do-logról mit se tudjon, De Sauves pedig harag-ból tér vissza, mivel neje a békülést vissza-utasítá. — A darab értékéről legjobb bizony-ságot tesz a második felvonás néhány „ko-mikus“ jelenete. A két úr a grófnőt körül-fogja s kihallgatást kér. Az egyik szerelmet akar vallani, a másik menteketőzni, hogy régi helyét elfoglalhassa. A grófnő pedig mindket-tőtől szabadulni vágy. Az egyiket balra, a másikat jobbra fekvő szobájába küldi, hogy az új csengetyűket próbálják meg, vajjon hangjuk elhallatszik-e a terembe; ő maga többi vendégeihez akar menekülni. De először De Sauves, majd később Fondreton lép ki s vallja meg szerelmét. — Hogy lerázza nyaká-ról, a grófné mindkettőnek találkoztót ígér délutánra, a kertben. A két vágytárs gúny-mosollyal méregeti egymást; mindkettő győz-tesnek véli magát. Épen java pörlekedésük közben megszólal a katonai zenekar. Ez Lor-ris tábornok zenéje, ki csak azon nőt szokta így megtisztelni, kivel már „teljesen rendben“ van. De Sauves és Fondreton pillanatnyi orr-folyás után megvigasztalódnak, De Sauves megtér, Fondreton pedig — milyen mély vo-nás és jeles élc; — kész a tábornok hadsegéde lenni. Íme, egy példája ama mélyreható elem-zésnek, mellyel Pailleron szerint a „drama-turg psycholog“-nak el kell járnia.

Modora teljesen felment a kötelezettségtől,

a darab meséjét az olvasó előtt felfejtenünk. Annyira nélkülöz minden vígjátéki érdeket, hogy elmondásával szót szaporítanánk. Csak azt jegyezzük meg, hogy az utolsó felvonásban a személyekben nagyobbára teljesen indokolatlan fordulatok állnak be. De Sauves hitvány fogással békülésre bírja nejét. A tábornok hadsegéde jó férjjé válik, Lahirel meg-nősül, az anyós nem gyanakszik stb.

Az üres alakoknak nincs dialektikájuk, azt mondathatjuk, azt tétethetjük velük, amit akarunk. Csak Désaubiers nem jut célhoz, a hálátlan kor már csontjáig hatott. Ez az egy nem változik. Amint jött, úgy indul vissza Milánóba konzulnak. Szerencsés utat! Ha Párizson indul keresztül, magával vihetné a szövegkönyvet is.

Közönségünk megmutatta, hogy a darabokat nem a párizsi bélyeg, hanem a valódi értékük szerint becsüli. A kitűnő rendezés és sikerült előadás dacára a darab maga kevés érdeket keltett.

1879 augusztus 30.

Scribe: Cárnő.

— Nemzeti Színház. —

Ma Scribe-nek egy régi, s ami rosszabb, avult darabját adták elő új betanulással először. Címe a „Cárnő“; 1866-ban játszották

színpadunkon utoljára. Péter cárt akkor Egressy Gábor adta, a cárnőt Jókainé, Mencsikoffot pedig Szigeti József. Néhány bravúrszerep van benne kitűnő színészek számára; s ez okból maradt fönn egy ideig a színpadon. Amint azonban a bravúr-áriák divata már elkopott, az ilyenféle, pusztán színészi ügyességre számító történeti drámák órája is rég ütött. Scribe I. Pétere mellett Delavigne XI. Lajosa igazi Shakespeare-termés; a francia romanticizmus termékei pedig az ilyen színpadi csinálmány mellett a legmélyebb tragikus pátosz szülöttei. A „Cárnő“ annyiban komoly dráma, mennyiben unalmas, s annyiban történeti, mennyiben a történetet feje hegyére állítja. — Mencsikoff tud gyilkolni, titkon, méreggel, mint akár egy Sueféle regényhős s amellet épen olyan szentimentális: borzasztóan gyöngéd apa s borzasztóan, bosszantóan unalmas. Katalin cárné Scribe darabjában ép olyan történeti alak, mint Mayerbeer „Éjszak csillagá“-ban: csak-hogy szép éneklés helyett pátosszal szaval. A szép ének pedig mindig kellemesebb, mint a hamis alapból kikelő pátosz. S maga Péter cár! Kötéltáncos, mely folyton a nevetséges és félelmes közt járja éppen nem irigylendő táncát. Drasztikus polichinell. Az ilyen hősöknek megfelelő a dráma folyama. Élvezetéhez bizonyos naivitás kell, mellyel ma még csak gyermekek, vagy érzékeny öregek bírnak. A bravúrszerepek azonban alkalmat nyújtottak

néhány színészünknek úgynevezett „hálás“ jelenetekre. — A címszerepet Felekiné adta; helyel-közzel néha édeskésen szavalt; a főbb jelenetekben azonban teljes érvényre emelte az ellentétes érzelmek közt hánykódó királyi nő alakját. — Mellette Márkus Emilia k. a. nyert sűrű tapsokat szép ábrázolásáért. Első Péter cár alakjába nehéz életet önteni; Egressy Ákos a német „Polterer“ lelkét kölcsönzé neki, ki a többek közt Oroszország nagyobbításáról is beszél, halálos ítéleteket ír alá s a végén vonaglások közt adja ki drámai vétektől nehéz lelkét. Ujházi „Villerbeck“ alakjával a neveltető elemet képviselte; Náday pedig a szerelmes hódítót adta most frakk nélkül, mit ő ép úgy fog sajnálni, mint mi. Mencsikoffot Szigeti Imre játszotta — komolyan; mi a lehetetlen szereppel szemben legnagyobb elismerésünket érdemli.

Márenyá.

(Báró Jósika Kálmán 4 felvonásos drámája. Először adták a Nemzeti Színpadon 1879 szeptember 26-án.)

Nagyon sajnáljuk, hogy b. Jósika Kálmán „Márenyá“-ja, melyet ma először adtak színpadunkon, nem volt előttünk előadás előtt ösmeretes. Az első benyomás hatása alatt lehetetlen oly hidegvérrel írni, mint aminővel az ex offo kritikuskak bírnia kellene. Csak azon egy körülmény vigasztal, hogy az új

darab komolyabb kritikát meg nem tűr. A „Márenyá“-t bonckés alá fogni annyi volna, mintha anatómus fabábon magyarázná az emberi test részeit. Egy dícsérettel pedig tartozunk a darabnak. Nem unalmas, épen nem. A dialóg néha oly „költői szépségeket“ tár elénk, az író pszichológiája néha oly hihetetlen leleplezésekkel szolgál a lélek életéből, hogy a hallgató a sok váratlan ajándék fölött bizonyos derült hangulatból ki sem jöhet. Márenyá mulattató dráma s ennyiben igazán eredeti. A szerző bizonyos kenetteljes idealizmust szენvelegve, olyan hatások után futkos, melyekért a „Volksbibliothek“-ok regényei megirigyelhetnék. Az esztétikai tartuffe-ösködés nagyon ártatlan neme; csak a karzat adja meg az árát.

A darab történik a Dárovszkiak ősi várában, a Lisa-Gura-hegység tövében. Milyen határozott háttér! Az első bökkenő azonban már ott rejlik, hogy szerző maga sem tudja a cselekmény idejét. Körülbelül azzal kezdi rémes meséjét: „Egyszer volt, hol nem volt, a lengyel szabadságharc idejében volt.“ Akkor, midőn Paskiewits jött Varsó alá, vagy akkor, midőn Muravjev békéltette meg Lengyelországot? Milyen kérdések! Midőn a darab ép úgy játszhatnék ma, mint harminc év előtt, vagy inkább oly kevésbé volna lehetséges ma, mint bármikor. Márenyához hasonló heroinákat nem termett Lengyelország s Godenoff herceg-féle oroszokról a történet Ru-

riktól Turgényevig egy árva szóval nem emlékezik. A drámai költőtől megkívánom, hogy vegye komolyan alakjait. A történetből mérítsen erőt és ne csak a kulisszát kölcsönözze belőle. Márenyá történeti háttére pedig épen olyan komoly, mint a Renz-féle „Nibelung“-ok díszlete. — S mily érzelmes, mily regényes történet szövődik ez alapon! Márenyá egy női Laokoon, kit kígyók helyett szeretői fonnak körül s fojtanak meg rémes fájdalmak közt a negyedik felvonásban. — Gondolják meg olvasóim, Márenyát hárman, igen, hárman szeretik. Egy Valkó nevű intrikus, ki Shakespeare Kentjének sujtásos szitkait érdemelné meg, hogy a színpadon meg mer jelenni. A második szerelmes Zdenkó, pórból nemességig emelkedett hős, ki Márenyát a kozákok kezéből mentette ki. A harmadik Godenoff herceg, az orosz sereg vezére, igazi „lucus a non lucendo“ módjára csinált alak. Orosz és fajérzet nélkül való; győzelmes tábornok és tiszteletbeli Romeo; drámai nulla és pásztorköltemények titkos szerzője. E három drámai hatalom fogja körül szegény Márenyát és sodorja a tragikum örvényeibe, hol bár félelem nélkül, de szánalommal látjuk elmerülni. Szánalommal? Nem tudnám, miért! Mert, hogy az igazat megvalljuk, Márenyában szív helyett — ezer bocsánat a trivális hasonlatért — szív helyett egy gummilapda van elhelyezve, mely egyszer balra, egyszer jobbra ugrik. Márenyá csupa pátosz, s szíve

mégis gummielasztikum. Ez a drámai hősnő burleszk tragikum. Jól tudom, hogy ezzel a tragikum egy új válfaját fődöztem fel. Szerényen visszautasítok minden érdemet; a korszorú a hősnőt illeti.

Márenyá Varsóból érkezik szülei „sásfészkébe“, „ősi várába“, a rettenetes Dárovszkiak nemesi lakába. Godenoff orosz herceg már benyomást tett érzékeny szívére. A lengyel nő orosz szeret. Ím a dráma első derengése. A várban találkozik Valkóval, ki lengyel herceg, a nagy Valkók utolsó sarja, Lengyelország hitvány fia, s a drámai elevenség kedvéért vörösszakállú intrikus. A finnyás Márenyá megijed annak vörös szakállától. A dráma második rügója. A vörös szakáll birto-
kosát még dühösebbé teszi az elutasítás. Dereng benne a borzasztó gondolat: „Márenyát minden áron bírnod kell“. A drámai intrikus-
tól, különösen ha vörösszakállú, mindig félni lehet. Bennünket már itt borzongás fogott el. S most jön a harmadik szerelmes: Zdenkó, az életmentő. Valkó, az intrikus, finom szaglásával azonnal megérzi benne a veszedelmes ellent. Tervet forral elvesztésére. Pedig kezdetben Márenyá csak postául használja fel Zdenkót. Levelet küld általa Varsóba Godenoffhoz; megírja neki, hogy családjuk ősi vára veszélyben, Godenoff atyja maga vezérel a vár ellen sereget, ha Godenoff közbe nem lép, a támadást el nem hárítja, szerelmük átokká, frigyük örökké lehetetlenné válik. A dráma

hatalmas istenei azonban másként tesznek, mint Márenyá tervel. — A levél nem jut el Godenoffhoz; a csata megtörténik. Márenyá atyja, Dárovszki gróf a csatában megöli Godenoff atyját; a következő harcban pedig őt s gyermekeit ölik meg az oroszok. Most esik meg Márenyá szívében a lapdajáték. Először megátkozza dajkáját, ki az oroszral való szerelmét előmozdítja, azután magát és Godenoffot. — Majd újra Godenoff szép arcáról álmodozik. Most belép Zdenkó. Ettől esküt vesz, hogy felkeresi Godenoffot és megöli őt. Szép tette fejében azonnal a férfi minden felszólítása nélkül teljesen „du bon coeur“ kezét igéri Zdenkónak. Itt már a lapda rop-pant elugrott előbbi helyéről. De csak türelem, újra visszazökken. — Valkó árulása által Godenoff egy rejtekajtón a várba jut. Márenyá kezében fáklya van, hogy tüzet vethessen a lőporba, mihelyt az oroszok egészen hozzá hatolhatnak. Az oroszok élén Godenoff, a szép Godenoff, a nemes Godenoff vonul be a földalatti terembe. — Márenyá egyet sikolt és a lőpor nem robban fel. Oh, a női szív titkai kifürkészhetetlenek! — Hát még midőn Márenyá megtudja, hogy Godenoff olyan orosz, minő még a föld kerekiségén nem létezett! Nemes, nem bosszúálló, kozmopolita és Romeo, tábornok és fehér galamb! Hogy szereti most Godenoffot! El akarnak repülni Galíciába, hogy ott éljenek egy ősi várban boldogan! Csakhogy Márenyá feledi Zdenkót,

feledi esküjét. Mily alkalmatlan, akarom mondani, mily drámai helyzet lesz abból, ha Zdenkó megjelen. És csakugyan megjelen. Nem tudom eléggé bámulni a leleményességét, mellyel a költő a tragédia kívánalmi szerint egyik szerelmezt a másik által szólíttatja ki az árnyékvilágból. Íme Caracalla receptje: Valkó elárulja a várat Godenoffnak oly feltétel alatt, hogy a fogoly nők közül magának egyet szabadon választhat. Midőn Godenoff megtudja, hogy e nő az ő Márenyája, először tabló, azután az áruló leszúratása következik. — Marad még Zdenkó és Godenoff. A kettő harcot vív; Godenoff elesik. — Valkót megöli Godenoff; Godenoffot Zdenkó, Zdenkót és Márenyát pedig a drámai igazság orosz katonák képeiben. A szereplők különben elég drámai bűnt követnek el, hogy halálukat megérdemeljék. Templomba mennek, midőn a színpadon fejleszteniök kellene a cselekményt, imádkoznak, mikor drámai átkokban kellene kitörniök és szavalnak, ahelyett, hogy cselekednének. A darabnak néhány külsőleg hatásos jelenete van. Ezekért ugyancsak megtapsolták a szerzőt. A második felvonás után a drámai ügyelő jelent meg a szerző helyett, s köszönetet szavazott a publikumnak. Nagy Ignác úr részéről merészség volt a sikerért ily módon személyes felelősséget vállalni. A harmadik felvonás után már a szerző maga jelent meg több ízben a függöny előtt.

Az előadásról röviden emlékezhetünk.

A személyek nem azok, hogy lehetne belőlök valamit csinálni. Sajnáltuk Prielle Kornéliát, sajnáltuk Halmit, az intrikus szerepében. A harmadik felvonásban Márkus Emilia derékig omló szőke haja felért az általa elszevált borzasztó monológgal. Különben sok erővel beszélt erőtlen dolgokat. Jókedve a szereplők közt csak Bercsényinek volt. Maroknyi szerepet játszott, de több realizmust tett alakjába, mint különben az egész Márenyában található. Valószínűleg Godenoff oroszágára haragudott. Ilyenek az oroszok? — gondolta magában. Maliciózus humorral játszta azután az orosz ezredes szerepét; félszezen emelte kezét kalapjához, valahányszor a „cárt“ említé; talán e hódolattal meg akarta őt engesztelni, hogy neve ily rossz tragédiában előfordul. Végül a díszleteket kell megemlétenünk. Többet tettek, mint kellett volna. A darabban „rozzant várról“, „félreeső fészekről“ van szó; a díszletek túlságos buzgóságukban, egy jókarban levő várat mutattak. A vár egy része „Lohengrin“, a másik része „Brankovics“ díszleteiből került. Történeti jellemzés tekintetében tehát a darabbal egy fokon állottak.

Márenyá hamis drámaisága után néhány szóval igazi tragikumról akarok említést tenni. A szegény színi referens sorsát értem. Mily boldogok a dráma személyei! Legfőllebb tíz órára békén alusszák álmukat. A színi referens csak ekkor kezdi szenvedéseit. *Eszté-*

tikai benyomásokról írjon rövidke óra alatt gályarab módjára! Ez is honi zsurnalisztikánk egy rút megszokása. Néha nem szűrődik meg az ítélet; de mindig szenved az alak, melyben az ítéletet kimondjuk. Az esti írást csak az szereti, ki másnap sem akar vagy tud többet mondani, mint közvetlenül az előadás után. S a közönség igazán kívánná a gyors és rossz munkát? Csodálatos éhességben szenvedne esztétikai ítéletek után! Nem, az egész rossz szokás, melytől azonnal elállanánk, ha csak volna a napilapok között egynéhány, mely többet tartana a kritika méltóságára, mint a közönség egy képzelt kívánságára. Újabban meg divatba jő a kritikai ételt két részben tálalni fel. Az előadás előtt adják a darab tartalmát: a húst, előadás után az *ítéletet*: a levest. Hogy nyerne ezáltal a közönség és a kritika, nem nagyon hisszük. Részünkről gyors munkánkért olvasóinktól bocsánatot kérünk. Márenyá szomorú tragédiájáról előadás után vígan referálni emberfölötti dolog.

1879 október 11.

Feuillet: Falu, Pailleron: Szikra.

— Nemzeti Színház. —

A mai estén három kisebb francia darabot adtak először színpadunkon. Az előadást Feuillet: „A falu“ című színműve nyitotta

meg. Újdonságnak egy kissé régi; francia olvasókönyvekben, serdült leánykák számára, nem egyszer található mutatványt a daraból. Úgyes tollal írt, bizonyos édeskés hangulatot gerjesztő művecske. Témája nagyon népszerű; morális és könnyen érthető, akár egy érzékeny styrienne dallama. Olyanféle, hogy akár Kotzebue megirigyelhetné Feuillet-től. Egy öreg házaspárhoz betoppan a férj ifjúkori barátja, agglegény és világfi, ki Kínában fecskefészkeket evett, Szmirnában a szép nőket tanulmányozta, s most, öreg napjaira hazajött „Európába“, hogy itt sétálgasson Lissabontól Pétervárig. Most látogatóban van Dupuis barátjánál egy elvonult falucskában. Az öreg Dupuis ötven év óta nem volt Párizsban s ez idő alatt férjhez adta leányát, nyugodtan pikettírozott, elbeszélgett a plébánossal. A világlátott mosolyog öreg barátján s kineveti nejét, ki a kotletteket régi jó szokás szerint morzsával hinti be, naponkint vecsernyékre jár, stb. A kritikus vendég száraz agglegény iróniájával szemle alá veszi a bútorzatot is, a régies szekrények, festett poharak, kivájt kókuszdiók, a pedáns rend, a régies bőrszékek mind oly nevetséges szint öltének tekintete előtt. A szobába sompolygó házi macska pedig egyenesen kiállhatatlanná válik. E környezetet szereti most Dupuis! Mily más ember volt ő csak néhány — ötven — év előtt! Felidézi előtte ifjúságuk emlékeit s rábeszéli, hogy hagyja el faluját,

utazzon vele egy-két évet, hogy fölrázza szellemét korhatagságából. Dupuis, kiben a régi Ádám újra kél, már málháját készíti. Azalatt Rouvière-en, az utazón esik meg a pálfordulás. Dupuis nejevel folytatott párbeszéde megnyitja szemeit a valódi boldogság iránt. Észreveszi, hogy mennyi szeretet, mennyi önfeláldozás lakik egy ilyen „falusi“ nő lelkében. S nemcsak a rossz példa ragadós; a morális színmű-írók megtanítanak rá, hogy a jó is az. A nemes, önfeláldozó nő nem ellenzi, hogy hatvanéves férje utazások által magasabb műveltséget szerezzen. Ez meglepi Rouvière-t. Ő ellenzésre várt. Csak néhány könnyet ejt a nő; s e néhány könny éppen elég, hogy az agglegény száraz szívét újra élővé tegye. Érzi, hogy Dupuis boldog, ő meg, a modern Ahasvér, ki bejárta a világot s nem találta meg azt, mit barátja, Dupuis, öreg macskája s Babette szolgálója mellett már ötven éve élvezett. Ő is kész most már pikettírozni, elfecsegni télen a tűz mellett és megenni a kotlettet, ha nem is párizsi szakács készíti.

Az öreg Dupuis-t könnyű maradásra bírni. Mr. Prudhomme úgysem a legjobb szívvel távozott volna. Rouvière-nek csak el kell mesélni, hogyan feküdt halálos betegen egy útszéli kocsmában, egyedül, elhagyatva, ápolás nélkül, szívtelen idegenek által környékezve: Dupuis neje nyakába borul, hogy soha el ne hagyja őt, még gondolatban sem. Az egész személyzet megindul a szomorú elbeszélés fő-

lött. Rouvière könnyezik; Dupuis könnyezik; neje és Babette szolgáló is könnyezik. Csak a házi macska hányja vidáman karikára farkát. Az ő győzelmével végződik a darab. Újházi Dupuis-t kitűnően adta; Beresényi és Paulayné is tapsokat arattak.

A második darab Pailleron: „Szikra“ című vígjátéka volt. E művecske kelté a legtöbb érdeket. Kicsiny keretben sokat ad; eleven dialógja, a tárgy szellemes feldolgozása egyaránt biztosítja sikerét. A „szikra“ a szerelem szikrája, mely ott sziporkázik a darabon át s csak a végén csap ki, egész váratlan helyen. Raoul a Saint-Cyri iskola volt növendéke, az elméleti sztratégiát átviszi az élet gyakorlatába s veszélyessé válik a nők körül. Most nagynénjénél, egy tábornok özvegyénél tartózkodik, ki maga is még fiatal, bájos, de a megtestesült „hideg ész“. Így gondolja legalább Raoul, ki már egy ízben szerelmet valott neki, de sikertelenül. Most Raoul „Toinette“ az özvegy keresztlánya körül forgolódik. Az ügyes stratég azonban nem szerencsés. Toinon sokat nevet; tréfás hasonlatokkal üti el érdemes szavait; költeményeit nem érti. Nincs benne még „szikra“. Ezt akarja benne felkelteni Raoul. Egyenes vallomással célt nem ért. A szép özvegyet hívja fel segítségül. Az özvegyre nézve veszélyes szerep. Titkon, alig sejtve, vonzalmat érez a könnyelmű Raoul iránt. S most ő segítse elő házasságát Toinonnal? Izgatott állapotba elárulja, hogy a

szikra kelőben van. Kitörését a vígjáték ügyesen motiválja. Toinont Raoul a „féltékenység“ révén akarja szerelemre bírni. Míg a lány hallgatózik, az özvegy és Raoul régi szerelmükről, annak felbomlásáról beszélnek, először játszva, Toinon számára, majd a párbeszéd hevétől elragadva, egymást komolyan vádolják viszonyuk felbomlása fölül. Ekkor vet szikrát a kettő szerelme; egymás iránti vonzalmuk győz a félreértések fölött; férj és feleség lesznek.

Toinon pedig, kiben nincs „szikra“, könnyen vigasztalódik. Nőül megy Mr. Gilet-hez, ki őt ép úgy tenyerén fogja hordozni, mint jegyzői irodája ügyeit szívében. A darab előadása minden részletében kitűnő volt. Prielle K. művészete, Halmi elevensége, kedélyes játéka és Csillag Teréz szeretetreméltó fürgesége a darabnak méltó érvényt szereztek. A harmadik darab, „A kacagó nők“, bírnak a legcsekélyebb értékkel. Csak az utolsó jelenet mulattató, hol a kelepcebe került férj komikus zavarát Náday jókedvvel és hatással játszotta. Helvey Laura kisasszony sokkal előkelőbb volt, mint szerepe.

1879 november 11.

A nagyralátó.¹

(*Szigeti József* eredeti népies színműve 3 felvonásban. Először adták a Nemzeti Színpadon 1879 november 9-én.)

Ösmered a hernyót? — kérdi a „Nagyralátó“ öreg Kádár Mihályné asszonyomtól. És a lepkét? Lásd, most csak paraszthernyó vagyok, de úr akarok lenni: lepke, pedig aranyos. Erre a „nagyasszony“ a paraszt állapota felett fényes dicsérő beszédet tart, melyet megtapsoltak s talán éppen azok, kik a parasztélet poézise vagy sanyarúsága iránt legkevesebb érzéssel viseltetnek. De a meleg plaidoyer dacára, a szerző bánik legrosszabbul a paraszttal, mert félreismeri. A drámaíró gyilkossá, fősvénnyé, mit tudom én még mivé nem teheti a parasztot a nélkül, hogy

¹ 1879 november 10. *Nemzeti Színház*. *Szigeti József* népies színműve, „A nagyralátó“, különösen két első felvonásában teljes sikert aratott. A szerzőt a felvonások után többször kihívták; az előadás kezdetén első jelenése alkalmával két szép koszorút is kapott. „A nagyralátó“ egy örökösödés útján gazdaggá vált paraszt, kit hiúsága két iparlovag játék-szerévé tesz. A hős kezdetben parodisztikus alak, ezután meg szánalom tárgya lesz. A darabban is a drasztikus tréfa és szentimentális jelenetek egymást váltják. A színpadi sikerben a jeles előadásnak nem kis része volt. *Szigeti* a „Nagyralátó“ alakját magára szabta; gondoskodott, hogy illő legyen hozzá. *Újházi* „mindenesé“ legjobb szerepei közé tartozik; *Paulayné* is méltón képviselte a „nagyasszonyt“. *Vízvári* kitűnően adta „Köbi úrfit“; *Helvey Laura*, *Halmi* és *Hetényi* szerepei kevésbé voltak hálásak. Az előadásra holnap még visszatérünk.

vétkeznék ellene; csak oly dőreség hőségé ne avassa, melyhez a paraszt lelkében minden föltétel hiányzik. Don Quichote nem a kapa mellől került ki s nincs az a sült paraszt, ki-
ben több józanság ne volna, mint a nagyralátó Kádas Mihály uramban. Sőt minél hetykébb legény volt már fiatalon az utóbbi, annál kevésbbé hiszem, hogy vénségében parasztbüszkeségét a hirtelenében öröklött nagy vagyon lelohasztotta volna. Ellenkezőleg, ezüstgombos zekéjét most még büszkében fogja hordani s nincs az a bő kaput, melyben jobban érezné magát. Mert nincs nagyobb arisztokrata a parasztnál, s ha korlátolt eszű is, élesen megkülönbözteti a határt, melyen túl a nevetséges kezdődik. Ezért nem szolgálhat a paraszt jelleme a „nagyralátó“-féle travesztíának alapul. A paraszt komikuma nem jelleme elmállásán, levetkőzésén kezdődik, hanem annak gyökerén táplálkozik. Végesvéig naiv marad. A feje tetejére állított, a kifordított paraszt azért már nem is veszett fejszének a nyele, hanem egyenesen népies írók fából vaskarikája. S csakugyan, a „nagyralátó“ sohasem lesz falubolondja s színműve sem a falusi talajon terem meg. Száz szónak is egy a vége; nem látom át, mért tette Szigeti darabja színhelyévé a falut. Kádas Mihály uram ereszes házát, a vén pipás Ferenc bácsit, a ház előtt árnyas fa alatt a lócát még jól el tudom képzelni, de a lócán ülő, latin szavak után böngésző, „bon jourok“-

kal fésült, az ezreseket s az ezresekkel még régi pénztárcáját is uracsoknak odadobáló gazd'uramnak képzelmében hült helyét találom. Ezt a Svábhegyen kellene keresnem s ott is Szigeti bácsi nyaralójában s ott is csak azon a papíron, melyre a szerző pipás jókedvében szép betűit hányja.

Majdnem azt hihetnők, hogy reminiszenciáktól tartott s azért bujtatta Kádast parasztruhába. Pedig az alak kárára. Ha Kádas már ex offo politikus csizmadia, az ambíció álmaival nyugalombavonult iparos, úr kezdettől, a Journálok tejével táplálkozó polgár; akkor bohóságainak több egyéni alapja, jellemzetesége volna. Így azonban csak szerep, melyet szerzője egy kedves színészbarátja számára kigondolt. Jól tudta, hogy ez sikerrel fogja játszani. Más környezetben a „nagyralató“ leánya, Julis alakja is jobban megállja a helyét. Ha kezdetben legalább „frajla“, innen a kisasszonyig „il n'y a qu'un pas“. De a rövidszoknyás parasztleánytól az ájuló „delnöig“, a kútba ugró Opheliáig... olvasóim képzelme mérje ki a távolságot.

Szóval a darabnak arra volna szüksége, mit a zenében Kádas uram engedelmével „transzponálásnak“ nevezünk. Bandi fiú, a hátraszorult szerelmes, minden jellemző kára nélkül, lehetne derék városi asztalos- vagy ácslegény, a nagyasszony is beválnék hárompróbás nemzeti asszonynak. Csak Ferenc bácsit sajnálnám, a magyaros ízű öreg a nagy-

atyjáról maradt házibútorrá zsugorodnék. De a „nagyzás ilynemű hóbortja“ megmaradna legalább ama körben, hová való. Gazdag serfőzők, építőmesterek, az ambíció gőzétől elkapott tőkepénzesek, politikus csizmadiák komikumából ne juttassunk a magyar parasztnak, még ha 120.000 forintot örökölt is és prépost a bátyja.

Különben a darab csakhamar szentimentális révbe jut. Az első felvonásban a hős kiadta komikai erejét; a második felvonásban fonáksága ott guggol benne s nem mulattat többé. Kádas inkább azért van a színpadon, hogy a többi szereplőnek is alkalmat adjon megmutatni, kik ők. A faluba cseppent uracs ráveszi, hogy pénzét magához véve, induljon vele Budapestre megtanulni az „úri módot“. Ezt kell tudtul adni nevének, mi a „nagyasszony“ jelenetében történik meg. Majd Ferenc lép be, az öreg mindenestül, mint leánykérő Bandi részére. Szó szót ad: az öreg gazdája szemére hányja dőreségét, hálátlanságát, ez meg érte kitiltja házából. Igen jól írt, félig humoros jelenet, melyben Újházi remekelt. A harag nyakassá teszi Kádast s megtörténik az indulás. Hősünk budapesti tetteit fátyol takarja, mert a néző falun maradt. A dőre paraszt kifosztása különben is inkább a rendőrt érdekelné, mint a nézőt. Az úrias ruhájú Julis bánatában pedig még osztozhatunk a harmadik felvonásban. Mert öt hét után, az utolsó fillértől megfosztott atyjával együtt

visszaérkezik a faluba. Az öreget, mint megtérő juhót, szívesen fogadják, csak Julisnak kell az ürömpoharat fenéig üríteni. Bandi kétkedik ártatlanságában; anyja szigorú iránta. Egy hajszálon függ, hogy meg nem hal; ha ki nem mentik a kútból, menyegző helyett halotti tort ülnének. Kádas Mihály kigyógyult a „nagyalátó“ házában. A pénz felől érdeklődő világ megnyugtatóására még megjegyezzük, hogy a jó madarak is lépen ragadtak s Kádas vagyona megkerült.

A darab a színpad nagy ismeretével van írva; az itt-ott elszórt jó vonások, az öreg Ferenc alakja, az érzékeny jelenetekbe néha besompolygó vastag humor még gyakran mulattatni fogják különösen vasárnapokon a közönséget. Kár, hogy nem lehet a darabhoz zene. Szegény Bandi alakja dal nélkül egészen kiszárad... A kitűnő előadásról már emlékeztünk.

1880 április 6.

Feuille: Egy kényes ügy.

— Nemzeti Színház. —

„Egy kényes ügy“, ez a címe azon egyfelvonásos színműnek, melyet ma színpadunkon előadtak. Tárgyát Feuillet gondolta ki; a darabot azonban bizonyosan egy nyirkos, hideg őszi napon írta, mikor kandallójában égni

nem akart s magát erős nátha bántotta. Van benne dialóg formájába erőszakolt kis elmefuttatás az erényről; azonkívül egyetlenegy ügyes vígjátéki fordulat és könnyező bevégzés. Az érzékeny közönségnek e darab meg akarja mutatni, mily szép dolog az, midőn a már negyvenéveshez közeledő ci-devant roué meglágyul, s magát megalázza, csakhogy gyermeke boldogságát biztosíthassa. De Morière Raoul ez a roué, ki egy férjes nőt megszöktetett, s magával vitt a drámai tiltott szerelem eldorádójába, Olaszországba. A nő meghal; leánykája marad, ki a darab megkezdéséig körülbelül tizenöt éves lesz. Raoul, nehogy a leány jövőjét kockáztassa, szeretné őt az utóbbi rokonainál elhelyezni. Ezek azonban szigorú erényükben a leányról tudni nem akarnak. Ebből keletkezik a fönnebb említett párbeszéd a valódi erény felett Raoul és Sauvigny grófné között. A grófné tudniillik erényes hölgy Eugenia császárné módja szerint; hímzéseket készít a templomok számára, jótékony adakozásokat gyűjt, betegeket látogat, azonfelül gyermeke sincsen. Ezen divatos puritánizmusban elfogódva, nem akarja elismerni, hogy Lovelace szerepéhez szellem is szükséges. Raoul azonban megmagyarázza, hogy mily nehéz divathősnek lenni. Kell ismerni az irodalmat, zenét, pszichológiát, tudni kell rajzolni, sőt ismerni kell a botanikát is. A grófné azonban szigorúan megmarad nézetei mellett, már majdnem megszakítja a

párbeszédet s Raoul leánya aligha ölelheti rokonát. Ekkor bukkan elő amaz ügyes ötlet, melyről fönnebb szóltunk. Csakhogy az egész felvonást azért mégsem menti meg. A grófné hímzésnél ül, melyet a helység templomának szánt. Készen kellene lennie még aznap, de az ibolyák kihímzéséhez hiányzik pamutja. A helységben nem kaphatni, mit tegyen? Ekkor lép a hímzéshez a sok ügyességű, de már megtért Lovelace s segít a grófnén. Az ibolyák helyett más virág hímzését tanácsolja, s mivel a grófné nem tud rajzolni, ő maga rajzolja „páratlan ügyességgel“ a munkára a virág mintáját. Ennyi készületség, ennyi esprit, a férfiasság ennyire „nőies“ nyilatkozata előtt Feuillet grófnője feledi „elveit“. Ez a Lovelace mégis ügyes ember! Ki hitte volna, még rajzolni, bizonyosan még hímezni is tud! Még sem olyan ördög, minőnek gondolám! E titkos premisszák következménye az, hogy a grófné, — sans phrase, — magához kész fogadni Raoul leányát. De az atya semmi esetre se jöjjön a házhoz! Ezt megkívánja a morál. Oh, de a férfikönynyek! Raoul zokogni kezd, hogy többé nem fogja látni „kicsikéjét“. A könnyeknek Feuillet női nem tudnak ellenállni. Raoul könynyeibe a grófné utolsó erkölcsi kételye is belefűl. Nemeslelkűen megengedi, hogy lányát atyja is kövesse. Hol lesz már ennyi engedékenységnak határa? — kérdi aggódva a néző, midőn szerencsére a függöny legördül.

Az egész darabbal különben úgy vagyunk, mintha rózsavízzel parfümírozott vajat ennének. S hozzá még a rózsavíz állott, a vaj pedig avas.

A grófnét Helvey Laura kisasszony játszotta, Raoult pedig Náday zokogta el kitűnően. A darabot a „Strike“ követte. Nem is szükség említenünk, mennyire jól mulatott a közönség Ujházi „munkásán“, Feleki „Lajtosán“ s Molnárné fürge „Lidi“-jén.

1880 április 10.

Kovács Gyula a „Macbeth“-ben.

A Nemzeti Színházban ma a már rég nem adott „Macbeth“ került színre új betanulással. Kovács Gyula játszotta a címszerepet, sok ambícióval, alapjában helyes felfogással, a nélkül azonban, hogy szerepe nehézségeivel mindenütt sikerrel megküzdhetett volna. Talán legnagyobb hibája volt, hogy Macbethjének nincsen vérmérséke; kissé nehézkes; darabos, erő nélkül; az ólomsúly, mely rajta nehézke- dik, nem annyira a lelkiismeret, mint inkább valami esztétika-ellenes lidérc nyomásából származik. Macbethja nem annyira a drámai „össze- ütkezés“ áldozata, mint inkább a suttogó hangok és szélesen ejtett hangos szavak vég- letei közt hanyódik. Elszavalt Macbeth, kiből erős fekete szakálla dacára, a játészó színész

ösmert modora kandikál ki. Kétségtelen, hogy Kovács jobban gondolja, mint játssza szerepét. Macbeth szellemének véres „költőisége“ játékában csak kevésbé érvényesült. Gyakran csak a flegma zörgött benne; majdnem azt mondhatnók: „véresszájú filiszterhez“ hasonlított. Azután — hogy is mondjuk — bizonyos „körülményesség“, „tógátusi ünnepélyesség“ van szavalatában, mozdulataiban, mely a költői hatást nagyon lerontja. Ez utóbbi jellemvonást mutatják különösen monológjai.

Gonddal volt kidolgozva pl. az a monológja is, melyet Duncan meggyilkolása előtt mond:

Tör az, mit ott látok? kezem felé
Fordítva markolatja? — még se bírlak
Megkapni, bárha látlak szüntelen.

Emlékezünk itt Salvini játékára. Az a tör, melyet víziója eléje rajzol, mintegy démoni hatalommal vonja a király alvószobája felé. Kovács is beszélt a törről, a rajta levő vércseppekről, de a vízió hatalmát nem érezte. Kapkodott utána, közvetlenül az arca előtt, mintha alkalmatlan legyet akarna szavalata közben elfogni; de a legyet mégsem fogta el, csak a néző illuzióját szakította szét. E hiányok dacára lehetetlen el nem ismerünk a nagy szorgalmat, a nagy lelkiismeretességet, mellyel Kovács szerepét kidolgozta. Voltak igen sikerült részletei: a lakoma jelenetét, mely kitűnően is volt rendezve, nagy hatással játszotta. A lady szerepét Játszai asszony alakította: művészettel ját-

szott, realiztikus erővel. Nagy Imre Macduff szerepét adta, a családja vesztett hős fájdalmát mély érzéssel tolmácsolta. Egressy Ákos, Szigeti Imre, Mihályfi kis szerepeiket teljes érvényre emelték. Fáy Szeréna kisasszony is sűrű tapsokat nyert szép játékáért. A rendezés kifogástalan volt, lépten-nyomon gondos kézműre mutatott.

1880 április 23.

Tommaso Salvini, mint Corrado.

— Nemzeti Színház. —

Tommaso Salvini ma három szál ember előtt játszotta a „Morte civile“-ben Corrado szerepét. Giacometti drámája a könnyekbe áztatott unalmasság maga; egy szörnyű darab, melyben a húst a szerző bakó módjára meghurcolja a lelki szenvedések minden kigondolható nemén. Szegény Corrado többet szenved, mintha megnyársálnák, keresztre feszítenék, felnégyelnék egyszerre. S a szegény áldozatnak nem is szabad hangosan kiabálnia, mindig csak sírnia kell. Tudvalevőleg semmit sem lehet oly kevésbé eltűrni, mint őt felvonásra eresztett siránkozást. De Salvini a könnyek Charibdisén győzelmesen átevez. Csak színész fogja teljes mértékben méltányolhatni azt a nagy művészetet, mellyel Salvini Corrado vizes monotóniáit oly annyira

élvezhetővé teszi. S e mellett Salvini nem használ oly rikító színeket, mint Rossi. Sokkal inkább megtartja a szerep „művészi“ alaphangját; mindig olyan „inaszakadt“ orosz-lán marad, míg Rossi néha ki-kitört e szerepben, mintha egy második Othellót játszana. Pedig Corrado csak halni jön a színpadra; szegény a bagnóból megszökik, hogy undok drámai halált szenvedjen. S ennek patológiáját rajzolta Salvini mesteri vonásokkal. A szenvedés, mint féreg rágódik lelkén; ereje mindig jobban enyészik, míg végre az egész ember a szó teljes értelmében ott fordul fel előttünk a színpadon. A régi erő, a szenvedély hatalma csak pillanatokra rázza fel, mintegy galvanizálja idegeit; néha-néha hangjában nyilatkozik, egy-egy heves mozdulatban, ez minden. S Salvini a visszafojtott érzelmek rajzában utolérhetetlen mester. Azon ritka művészek közé tartozik, kik egy mozdulattal, hangjuk egy árnyalatával egész gondolatsort tudnak kifejezni. Különben Corrado egész szerepe csak az ötödik felvonás kedvéért van írva. Akkor hal meg. Salvini egészen megváltozott arccal jelenik meg; lépése bizonytalan; hangja hörgő, félig érthető; nem bír uralkodni tagjain; feje, keze reszket, az akaratnak már nincs rajtuk hatalma. Az élet művészi decrescendóban távozik Corradójából. Nincs az a kórház, ahol oly igazán tudnának meghalni, mint ahogy Salvini hal meg az utolsó jelenetben. Salvini még egyszer fog

csak fellépni; Othellóban. A mai estén — mint említők — szánandólag kevés közönség volt jelen. A Nemzeti Színház néhány elsőrendű tagja is végignézte e páratlan művész játékát.

1880 április 25.

A tör.¹

(Az Akadémia által Teleky-díjjal jutalmazott eredeti vígjáték. Írta Váradi Antal. Színe került először 1880 április 23-án.)

Adél „nagy sám“ szép özvegy, kinek boldogult férje fele vagyonát eltékozolta s végrendelet helyett nejének elveket hagyott örökségbe. Adél jelszava a „hausse“, ideálja egy modernizált Harpagon, legalább az első jelenetben az olyan ember, kinek szíve nincs pénzzel bélelve, előtte „coeur-bub“ sem lehet. Ez pedig — bizonyára még kártyás férjétől tanulta — el nem üti a coeur dámát. Íme elvei, melyeket oly természetesen, oly meggyőző módon hirdet szép rokonának, a kis Teréznek, mintha „nem is volna színpadon“.

Elveit azonnal alkalmazza is Teréz kérőjén,

¹ 1890 április 24. A Nemzeti Színházban ma került színre a már több ízben halasztást szenvedett vígjáték, „A tör“, melyet Váradi Antal írt s az Akadémia a Teleki-díjjal jutalmazott. „A tör“ ez esetben nem a Lichtenberg nyél- és penge nélküli fegyvere, hanem vígjátéki szerelmi verem, melybe a darab személyei hullnak; egy elvekkal bíró özvegy, egy naiv leányka, ki atyái részről egy kissé Kotzebueval is rokon, az-

Bélán, kinek csak szerető szíve van s igen, igen külön nagybátyja lehetett. Az öreg agglégény százezer forintot hagyott két öccse közül arra, ki legelőször nyujt biztosítékot törzse fenntartására. Azé legyen a százezer forint, ki gyorsabban mutathat fel egy kis „stammhaltert“. A nemes versenyben Béla lett a vesztes fél; megvan a gyermek, kiről azonban még nem tudni, „fiú-e vagy lány“ s Bélának a százezer forinton kívül Adél szigorú elvei folytán még Teréz kezéről is le kellene mondania, hacsak egyezséget nem köt gyorsabb testvérével s az örökség egy részét magának nem biztosítja. Szegény Béla melanchólikus lesz s ezen hangulatában határozza magát arra, hogy vígjátékot csinál, „tört“ vet, az özvegyet kelepcebe keríti s így szerzi meg magának Teréz kezét. Ez a kelepce azonban nem elég „világos“. Sőt, azt hisszük, Béla nem is oda néz, ahova vág. Színre Jenő barátjával az özvegynek veti a

után egy világfi, ki a tört veti és magát fogja meg benne. A szerelmi törvetés különben a hallgatót meglehetősen komolyan hagyja. Nevetésre alkalmat csak Cenci ad; egy falusi ripők, ki most jön először Pestre Beeskerekről s kitünő tapintattal mindannyiszor jelentkezik, valahányszor a fővárosi emberek dialógja egy kissé nyúlóssá kezd válni. A darabot kitünőleg adták; *Prielle Kornélia* asszony, *Náday, Csillag Teréz* kisasszony a legnagyobb szeretetreméltósággal játszották szerepeiket. *Vízvári* „Cenci“-e pedig igazi beeskereki Anteus volt; e darab egész komikumát vállain hordozta. A darabra s előadásra különben holnap még visszatérünk. Szerző a két utolsó felvonás után kihívásban részesült. A szereplők néhány-szor nyilt jelenetben is tapsot arattak.

tört, de a vígjátékíró akarla kelepébe keríteni. Ám élveskedjék az özvegy, az írónak életkérdés, hogy mindent jól eligazítson. S itt eljutottunk azon ponthoz, melyen a darab megfordul. A vígjátéknak az a hibája, hogy igen kedves, szeretetreméltó írója van, ki alakjainak semmit, de semmit sem tud megtagadni; s ezért viszont darabja személyei mindent megtesznek, amit ő csak kíván. Ez a patriarchális viszony a kritikus ridegségét egy kissé karcolja; minduntalan közbeszól s a szép egyezséget szétbontani törekszik.

Béla csele röviden a következő: szerelmessé kell tenni Adélt. Ott van Béla testi-lelki barátja, Jenő; udvaroljon ez a szép özvegynek. Ez a premissza. És a konklúzió: Teréz keze? A kettő közt il y a un abime. Ezt az ürt szíveségből a szerző ugorja át alakjai helyett, gyorsan, egyszerre, egy jelenetben. De aztán — mint látni fogjuk — hálásak is érte. Előbb azonban a salto mortalét kell szemügyre vennünk.

Adél tehát megszereti Jenőt, a megtért világfit, kiről elhitetik a nővel, hogy otthon főz, jótékonybankot alapít, takarékoskodik s Molière Fösvénye fölött elmélkedésekbe bocsátkozik.

Adél azonkívül megtiltja Bélának, hogy Terézzel beszélgesen mindaddig, míg az „egyezséget“ meg nem kötötte. Kijelenti, hogy nem tekintheti komoly kérőnek. Jenőnek most valami módon rá kell bírnia Adélt,

hogy ez a két szerelmes egybekelésére szavát adja. Nem is gyaníthatjuk, hogyan? Pedig a dolog megtörténhetik. Egy szoba szükséges hozzá, két távoleső kanapé s négy személy. Az egyik kanapén helyet foglal Béla és Adél, a másikon Jenő és Teréz. A két kanapé közti távolság megteremti a féltékenységet, a féltékenység a kitörést, a kitörés a sértett önérzetet, a sértett önérzet pedig a kívánt nyilatkozatot: hogy Béla Teréz elismert vőlegénye. Megteremti pedig a következő módon. Béla Adél mellett ül, színleg udvarol neki s beszél szép „szemsugarairól“. Jenő a féltékenyt akarja játszani, Teréz pedig igazán féltékeny lesz. Midőn a „végszóhoz“ érnek, Jenő felpattan székéről, s szemére hányja Adélnak a „komédiát“. Adél csak játszott vele, mint most Bélával játszik. Vonzalma tettetés volt. Miért volna különben Béla itt? Miért beszélne különben annyit vele? Miért ül vele egy kanapén? Béla nem Teréz vőlegénye, hiszen Adél maga megtiltotta neki az udvarlást! Mi tehát ittlétének jogcíme? stb. Teréz is segíti kifakadásaiban. Béla zavartatást színlel s künn van a nyúl a bokorból. Adél nem tűrheti, hogy női becsületén, önérzetén kétkedjenek: Béla ittlétének megadja jogcímét; s mit az elv megtiltott, kívánja a fortély: Teréz kezét odaigéri Bélának. „Szavát adja rá.“

Ó Adél, ó számító fő! Kinevetném, ha nem tudnám, hogy akarattal hunyt szemet vagy

akár nyílt szemmel játszott szembekötősdit. Jenő tète-à-tète nevezi azt, midőn négyecskén vannak a szobában; szeme láttára, füle hallatára lepergett beszélgetés miatt elég lovagiatlan módon gyanúsítja önt s ön nem veszi észre — a „tört“, a „komédiát“? Tudom, a szerelem vakká teszen, de... s ez a „de“ többet nyom a latban, mint a szerelem vak-sága. Olyan finom nőnek, mint Adél, Jenő féltékenykedését nagyon is „de mauvais goût“-nak kellene tartania. Nevetnie, bosszankodnia kellett volna e don quichoteiádon, nem érzelmesen fellobbania. De Adél nem nevetett, nem bosszankodott s én méltányolom okait.

Azonban a naiv Terézke féltékenysége iránt nem lehetünk annyira elnézők. Mint a német mondja: sie schwätzt zu sehr aus der Schule. Naiv kisasszonykák oktalan féltékenykedése határozottan ócska vígjátéki motívum. Száz mérföldre szeretek előle kitérni. Teréz nagyon kedves leányka; de ezt nem szabadott volna neki megengedni. A naiv leányka még nem okvetlenül vígjátéki „libácska“. Az író helyén, minden tekintélyemet latba vetettem volna, hogy e ballépést Teréz meg ne tegye. Másrészt különben azt is el kell ismernünk, hogy „szükséges“ ballépés volt. Csak ne ismételte volna a dolgot a harmadik felvonásban! De akkor hol maradt volna a mulattató Cenci mulattató jelenete? Tehát Teréznek a harmadik felvonásban is

féltékenykednie kell! Hiába, gyöngé tervek is ép úgy megvan a vas következetessége, mint a legjobbnak!

A törvetés jelenete után következik a kibonyolítás, melyben az író alakjai újra teljes erejükből segítik. Először is Jenő, ki először csak „komédiázott“, valójában megszereti Adélt. Adél pedig, ki Jenőben a pazarlásából megtért embert hitte föltalálni, szereti továbbra is, midőn megtudja a valót. Adél elveit elfujta a szerelem s Jenő, az író, illetőleg annak néhány szép sora, melyet Adél idéz fel emlékébe „az ősi birtokokról, a nyárfasorról, a szomorúfüzekről, melyek közt Mari, Jenő szegény nővére alussza örök menyasszonyi álmait“. El van feledve Jenő lovagiatlan tette, Adél elveti elveit, mint a kesztyűt, anélkül, hogy elvkészlete vígjátéki kamatot hozott volna (mily pazarlás!) s szeretni, csak szeretni vágy. Vagyonát kész feláldozni, csak hogy Jenő adósságait kifizethesse. A büszke gentleman azonban nem akar alamizsnát elfogadni attól, kinek szerelmét munkája által akarja megnyerni. Ekkor közbelép Béla, ki az „egyezség“ szerencsés megkötése után kapott pénzét Jenő rendelkezésére bocsátja. Így már megy a dolog, s midőn a függöny legördül, a boldog szerelem pírja szökik fel két szerelmes pár arcára.

A törvető-kvartetten kívül a darabnak van még egy mulattató, bár nem új alakja: a „Cenci“, becskerekű gavallér, ki az udvarlás-

ban a szobaleányokig viszi, s a fővárosba jó „életmódot“ tanulni, a darab tapintatos komikusa, ki ügyesen bujkál át a szerelmesek közt a három felvonáson és jóízű kacajt kelt, valahányszor csak megjelenik. A tör egészen a kockásruhájú Cenci darabja, pedig Cencinek kevés köze van a törhöz.

A vígjáték egy jellemző oldaláról nem szólnánk, ha említést nem tennénk dialógjáról. Bizonyos „vidékiek zamat“ vonul át rajta; a kisvárosias elite beszéde inkább, mint fővárosi szaloné. Adél bizonytalannal egy „hogya is hijják“ vidéki lapban olvasta a hasonlatot, hogy a szívek olyanok, mint a kemencék. Vannak, melyek egész házat bemelegítenek, mások pedig egy szerény szobácska családi körét teszik kellemessé! Szív és téglakemence! Az a leggyöngédebb egy oly öblös kamaszhoz mérve! Ezt Adél rossz olvasmányokból merítette. Ide tartoznak a „coeur-bub“ és a „gyújtóbombák“, a „megelégedés tőkénének boldogsági kamatos kamatja“ féle kifejezések, melyek egy szaloni társalgásban úgy kirírnak, mint a tulipánosláda a renaissance-bútor mellől. S hogy mindent megmondjunk, Váradi nagyon szereti társalgásában a színpad kifejezéseit. Személyei untalan hajtják, hogy „így meg úgy, mint a színpadon“, mintha bizony a gólya hozta volna őket s nem is a drámaíró papírján teremnének. Egyre-másra a kulisszák világából kölesönzik képeiket, a „végszót“; par contre coup azt akarják el-

hitetni a nézővel, mintha nem onnan valók volnának. E taktika egyszer megjárja; de a gyakori ismétlés csak megöli az illúziót, melyet pedig fokozni akar.

S most kritikus módjára elmondunk a darabról minden rosszat. De a közönség — s egész helyesen — könnyebben szemet huny a gyöngék előtt. A darabnak vannak jó jelenei. Mi is a közönség közé állunk, midőn ezért az író tapsolja. S nem is említjük azt, hogy Váradi még mindig erősen „Lehrjahre“-kban van. Tehetsége fejlődésre képes és fejlődik is. Mint maliciával megjegyzék, már tud is olyat írni, min lehet jóízűen nevetni. Mindenesetre jó jel, ha valakinek akár Cenci is eszébe juthat, midőn nemrégén még a theozugok népe között járkált. Ez mutatja, hogy tehetsége kap egy kis embonpoint-t. Minél súlyosabbat, ez jó kívánatunk.

A darab kitűnő előadásáról már emlékezünk. Csak még egy mulasztást kell pótolnunk s egy tollhibát javítanunk. Nem említettük tegnap Mihályfit „Béla“ szerepében, kinek rokonszenves tulajdonságai mellett játékának némi szögletessége már most is alig hogy feltűnik. Vízvári kis Cencije pedig nem Anteus, hanem az a nagy Atlas, ki a darab egész mulatós részét vállain hordozta. Különben nem kellett nagynak lennie s a teher nem volt nehéz.

1880 május 11.

A nábob.

(Színmű 5 felvonásban, 7 képben. Írta *Daudet Alfonz*, fordította *Fáy J. Béla*. Először adták a Nemzeti Színpadon 1880 május 9-én.)

Mikor még a „Notre Dame de Paris“, meg a „Bolygó zsidó“ járta s az emberek képzelmét csakúgy tömték a borzasztóan romantikus és romantikusan borzasztó történetekkel; akkor divatozott először javában az az istenverte szabómunka, hogy a regény bő köpenyegéből drámai szűk zekét szabtak ki. A regény fejezeteiből lettek azután „képek“, az egészből monstrum; a drámai műzsát görcs fogta el, csak a szerző zsebe telt meg, mint Hemerlingue báró potroha.

Ez a szép tradíció ma újra lábra kap; az Assomoirt két kiadásban lehet élvezni, Delobelle is visszaszerződött a színházhoz s igazán sajnáljuk, hogy a „l'homme de tenue“, Luis-Marie-Agénor Montpavon, a második császárság boulevardi Bayardja is annyira megfeledkezik méltóságáról s a közönségnek pénzért mutogatja magát.

Igen, pénzért! mert hogy is mondjuk csak: „hier liegt der Hund begraben“.

Zola, a naturalizmus nagytehetségű hóbor-tosa, kiszámította, mennyivel jövedelmezőbb a színház, mint a regényírás. Assomoirja, mint könyv, csak 40.000 frankot jövedelme-

zett; a drámában père Colomba nem tudom, hányszor tízezer frankért árult pálinkát. Igaz, hogy ez, Kemény Zsigmonddal szólva, annyi, mint egy kompozícióról két bőrt húzni le, de hát ezt a természetellenes csodát még Zola „naturalizmusa“ is elismeri.

És Daudet is hódol a jövedelmező rút szokásnak! Ez az igazi költő a regényírók között, ki nem oly dogmatikus, mint Flaubert, nem oly petroleur, mint Zola, kiben Balzac élessége néha Musset légységével egyesül! Igazán, legközelebb újra elolvasom regényét, hogy színdarabját elfeledjem. Újra gyönyörködöm az eredetiben, mert ez a drámai másolat nem is „litografírozott olajfestmény“, hanem nyári vendéglők falára való mázolás!

Ráolvashatjuk Daudet-re regénye egyik fejezetét. A nábob Blac Vendome-i aranyos palotájában éppen most kelnek fel a reggeli-től. Ott hemzseg körül a sok szunyog, a sok szerencse-vadász, bankigazgatók, színház tulajdonosai, kerítő márkik, kik mind a nábob vérén akarnak élösködni. Jön az egyik. Természetesen pénzt akar.

— Bompain! — kiáltja a nábob. S Bompain, az inténdáns megjelenik tollal, kis könyvecskével kezében, hogy a nábob megírhatta az utalványt. S jön a másik. Utána Bompain újra s mindig újra!

Mily rosszul esik ott látnom a költőt is, azzal a leomló hajával, finom metszésű arcával; azt az arisztokratikus szellemet a csúnya le-

gyek közt. Pedig ott van s most közeledik a nábob felé.

— Bompain! — kiált fel ez.

Daudet tagadólag int kezével, rázza szép fejét, mélyen tekintő szemét a nábobra szegzi.

— Nekem nem kell Bompain!

— Mivel szolgálhatok?

— Nekem tantième kell!

— Ah! Ön is színházat alapít talán, mint Cardailhac?

— Nem, de önt akarom színpadra hozni.

— De mikor a regényben oly jól érzem magamat!

— Annál inkább leköteleztem. A többinek szórhatja a pénzét, én a maga egész vas-kos valóját akarom. Addig szabdalom, zúzom, töröm, míg drámámba belefér. Majd meglátja, milyen szépen fog gesztikulálni a színpadon! Milyen pompás hülye embert készítek önből. Gyapjas sörénye lesz, mint akár Alexandre Dumasnak. Azután semmi baja sem történik, a darab végén haza kocsikázhatik. Szórhatja a pénzt, ha még van miből s ha fordul kedve, akár még egyszer követ-jelöltnek is fölléphet!

— Istenem, Istenem; hagyjon nyugodtan meghalnom regényemben.

— Maga nagy gyermek! Sohasem tudja, mi válik javára. Elvonszolom biz én a színpadra. Jutalmul azután nem fogja megölni az apoplexis, mint a regényben. Ön a darab

végén hazamehet aludni! Nem fog baja esni, a drámai három egységre esküszöm!

— Tant pis pour moi — végzé a nábob —, akkor bizonyosan kétszer fogok meghalni.

Megtörtént. A páratlan regényből lett egy sablonszerű regénydráma, melyben Daudet géniuszához hűtelen lesz; a nézőt pedig, ki Daudet-t ismeri, szereti, elfogja a méreg, hogy a költőnek még mindig nincsen 200.000 frank évi jövedelme. Dehogy rontotta volna el akkor regényét!

De mi közünk van Daudet-vel? A közönség csak azt kérdi, lehet-e rajta mulatni? Jó istenem, mi mindenen nem lehet mulatni! A mi kedvünket azonban elvették a fönebbi reflexiók. De mindenki olyan pedáns esztétikai aprópénz kuporgató, érzékeny-e, mint mi? Nemcsak kenyérrel él az ember s a színházba sem mindig azért jár, hogy Shakespeare darabjaiban az előadó hőssel együtt versenyt ásitson, hanem hogy legyen mivel egy estét — amint mondják — agyonüthessen.

S ezt a szolgálatot meg fogja tenni a „Nábob“ többször is. Illik rá, mit Goethe színházigazgatója mond:

Die Masse könnt ihr nur durch Masse zwingen...

Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen.

Gebt ihr ein Stück, so gebt es gleich in — Stücken.

Van benne hét kép, melyből különben a regény dialógjának néhány csattanós fordulata, néhány tendencia virága úgy kirí, mint tarolt mezőn néhány meghagyott pipacs. A regény-

ben csupa élő hajtás eleven törzsön, a drámában a „corpus vile“ cicomája. Mikor például a regényben a Nábob a kamara előtt szónokol s fölkiált: „Nábobnak neveznek Párizsban, de a nábobot hazudják; pária vagyok, a társadalom páriája, ki kezét messze kinyujtva emeli a társaság felé, mely számba venni sem akarja“... akkor mi hiszünk a nábobnak; a regény hatása alatt a szavakban a szív szavát, a szenvedés és a szenvedély hangját érezzük meg. A drámában csak azt a megjegyzést tesszük, hogy nem annyira társadalmi, mint esztétikai pária, kivel legrosszabbul saját atyja bánt. C'est un homme malmené. Nevetséges gyapjas állat aranykalickában, sohasem pedig az a Bou-Said, a „boldogság atyja“, aminek Tuniszban nevezték.

Szinte nem is szeretem a regényt és a drámát egymás mellé állítani. Amaz a valóban megrázó, kitűnően tagolt dráma, ez annak csak Tatár Péter kiadása: „A nábob. Vagyis a híres Jansoulet Bernát élete és viszontagságai. Hogyan nem kapja meg a becsületrend keresztjét, hogyan lesz szerelmes, hogyan mordul rá haragosan a tuniszi bey, hogyan lesz korzikai követ, stb., stb. Hét képpel. Ára színházi vászonba kötve zártszék s egy kis bosszúság“.

De nemcsak a nábob, a többi alak is sablon nívójára süllyedt. Színházi legyenek, alig hogy a költészet egy sugara éri a „bonne maman“-t s Joyeuse papa hajlékát. A regényben el-

szigetelt szűzies hajlék itt különben tárva-nyitva áll. Szentélyébe tör Jenkins, a Jenkins-pillulák feltalálója, a divatos orvos, az öreg Montpavon (méltóságos márki úr! maga ebben a drámában a közönség előtt még öt emeletet is megmászik!), Hemerlingue bárónő, Joyeuse köre és ezek egymásról a regényben nem sokat tudnak; de hát a drámai szorosabb kompozíció az alakok közeledését kívánja! Ezen összeszorításnak másutt is a regény egyik finom költői vonása a másik után áldozatul esik. Felicia Ruys alakja például egészen elhalványul; nincs illata, olyan, mint a százszor leszűrt tea. Azután a regényben fékét ereszthetjük képzelmünknek, a mesteri leírásokból elénk varázsolhatjuk hajlékát, műtermét, amint a költői hatás kívánja; nem kell félnünk, hogy színházi dekoráció elkergeti illuziónkat. Az a villámos alak különben is elveszti a színpadon kiszámíthatatlan egyéniségét, művésznő idegei helyett zsinór mozgatja.

De miért untatni az olvasót a különbségek felhalmozásával? A regény ösmerője úgyis azonnal észreveszi és fölösleges bölcseségnek fogja mondani munkámat. Arra meg, ki még el nem olvasta, jobb, ha meg se tudja. A drámai szerkezet szempontjából sem akarom a darabot bírálni, azt üres óráiban Passajon barátunk is megteheti, ki pedellus korában bizonyosan nem egyszer nyitott ajtót az esztétika professzora előtt. Tartalmát meg éppen

nem mondom el: a „Nábob“-ot mindenkinek olvasni kell.

Nem marad egyéb hátra, mint a darab jó oldalairól is említést tenni. Rendes körülmények közt rossz darabnál éppen a „jó oldalakat“ állhatom ki legkevésbé. Itt kivételt tehetünk. Csak örülnünk lehet, hogy a drámához sem nyolckor, még tízkor sem érkezünk későn. Olyan, mint a galandféreg, ahol elvágjuk, ott nő meg. Csupa darab a darabban. Az is érdeme, hogy közönségünk elé új alakokat hoz. Mint gyermek a Paprika Jancsi csodálatos misztériumát, oly élvezettel nézi az ember, és pedig a karzat felé növekedő arányban, azt a híres „párizsi állatot“, a nábobot, ki barátjainak többet elajándékozhat, mint amennyi országunk évi deficitje (különben nem akarom kicsinyíteni). Azután nálunk a Goessardok, a tuniszi generálisok is az exotikus növények közé tartoznak!

Végül még a gondos előadást kell kiemelnünk. A címszerepet Kovács Gyula adta. Minden jelenetén meglátszott, hogy szorgalmasan olvasta a regényt. De azért a nábob mintáját mégsem látta. El kellene utaznia Marseille-be s megnéznie, hogy milyen tulajdonképen az olyan déli ember izgó-mozgó volta. Kezét hányta, nyugtalankodott, dehát azért mégis el kellene mennie Marseille-be. Különben amaz agyát vesztett alakkal megtett minden lehetőt.

Az ideges, az ennui-ben elvesző művésznő

szerepét Helvey Laura adta s az egyik jelenetben oly szépen, hogy beillett volna játéka a regénybe: értjük játéka azon részét, midőn megtudja, hogy Géry Pál Aline-nak jegyese. Montpavon márkiban Ujházinak van hálás szerepe. Csak azt szeretnők, ha a művész jobban feltüntetné, hogy feledékenysége, a beszélgetést foltozó szavai, az a sok „izé“, „hogy is hívják“ nála nagy részben affektáció. Ebben is mesterét, Mora herceget utánozza, plebejus dolgok számára mind csupa „izé“ meg „hogy is hívják“. Annál hatásosabbá válik azután, midőn a márk a herceg halálakor a nagy felindulásban csakugyan elfelejti ennek nevét. Meghalt... az az „izé“... Ily módon az alak a darab sablonjából kissé jobban kiemelkednék. Nem kevésbbé mulattatóan játszott a Vizvári „Passajon“ alakját, jelenleg bankszolgát, azelőtt a dijoni akadémia pedellusát. Ezen alak is szörnyű áldozata a drámai vörös plajbásznak. A regényben kedves emléket kelt fel: a régi „klasszikus ízlés“, az akadémikus copf híve, mint a mi felejthetetlen Graindorge barátunk tyúkszeme vágója és kabátja porolója. Csakhogy ez valódi professzor volt, a szónoklat tanára, míg a derék Passajon csak pedellus. Kedves pár volt Márkus Emilia „Aline“-ja s Náday „Géry Pál“-ja. A többi csak nagyon elmosódik s érdektelen; még „papa Joyeuse“ is, kit pedig maga Szigeti József adott. Milyen darab is az, amelyben most játszik? — kérdezték a

művésztől. — Azzal nem szolgálhatok; annyit tudok, hogy az első, huszadik vagy huszonötödik felvonásban van jelenésem. S ennél többet a darab „Joyeuse“-éről csakugyan nem lehet elmondani.

1880 május 20.

Pailleron: Más okból.

A Nemzeti Színházban ma Pailleron: „Más okból“ című egyfelvonásos vígjátékát adták először. Az egész darabka „haut gout“ peccsenye nélkül. Pailleron különben is szereti a kesztyűs témákat, illetőleg az olyanokat, melyekhez kesztyűvel kell nyúlni s a párizsi gamin frivolitásával csinál belőlük hol négyfelvonásos drámát, hol meg kis vígjátékot. Csak ritkán fog elméje igazán vígjátéki „szikrát“. Rendesen már darabjai tárgyában is több az élvezhetetlen, mint amennyit a legügyesebb francia szakács is megemésztethetővé tudna tenni. Boulevardi dáma a múzsája; ennek ihletését érezni, ha Pailleron erkölcsöt prédikál, ha vígjátékot ír. Mai darabjának címét is nehéz magyarázni; a petit crévék azonban azonnal megértik. Hősnője Emma grófné, ki öt év óta él iszákos férjétől elváltan; udvarlók, angol lordok, tábornokok veszik körül, kiket kiszámított kokettériával fűz magához. Ismeri a férfiakat betéve, kitűnő-

leg rajzolja az udvarlás négy stádiumát; midőn a férfi a nő elé lép gondosan gombolt kesztyűvel s kalappal kezében; azután, midőn már egyik kesztyűjét levonja s barátságáról beszél, azután, midőn kesztyűjét, kalapját feledi, végre, midőn fekete öltönyben, zilált hajjal lép a nő elé, kezével hajába nyúl vagy egy könnycseppet töröl le arcáról s a nő távoli férjére célozva, elkiáltja magát; oh, az az ember stb. Ez már a dühösségi stádium, melynek gyógyítására a „szalmaözvegy“ hatásos szerekekkel rendelkezik. Fekete öltönyben fogadja a dühös szeretőt, s midőn ez vallomáshoz kezd, elsusogja: „Uram, özvegy vagyok!“ E szörnyű hideg zuhanyra felocsudik paroxizmusából a „jóbarát“ szerepét játszani vágyó udvarló. Nem igazi szerelemből fakadt tehát vallomása, hanem — más okból. Ez a „más ok“ Emma grófné igazi megrögzött eszméjévé válik; beszél róla, mintha nem is nő, hanem a fiziológiai kurzus hallgatója volna. S ez inkább bosszankodást, mint vígjátéki hangulatot kelt. Végre támad egy férfi, ki igazán szereti. A grófné azonban nála is folyton a „más okot“ keresi, szinte azt hisszük, hogy titokban szeretné, ha megtalálná nála is. De nem! A férfi igazán szereti a grófnét, kinek kapóra hal meg férje s néhány „vígjátéki félreértés“ után csakugyan nőül veszi. Ha az az úr nagyobb pszichológus volna, soha hitvesül nem fogadna oly nőt, ki a „más ok“ fürkészésében olyan rendkívüli gyakorlatot szerzett. Akkor

legalább Pailleron sem írta volna meg vígjátékát. Prielle Kornélia asszony játszotta a főszerepet s előkelőbben, mint írva van. A darabot Bartók „A legszebb“ című vígjátéka követte, melyben különösen Oxylos s a „legszebbek“ tetszettek.

FÜGGELÉK.

A kötetben tárgyalt darabok, szerzőik szerint:

	Lap
Collins Wilkie: Magdolna	23
Daudet Alfonz: A nábob	83
Feuillet: Falu	59
— Egy kényes ügy	68
Giacometti: Morte civile	73
Jókai: Hős Pálffy	32
Báró Jósika Kálmán: Márenyá	52
Newsky (ifj. Dumas és Corvin): A Daniseffek	9
Pailleron: A hálátlan kor	44
— Szikra	59
— Más okból	91
Sardou: Az ósdiak	16
Scribe: Cárnök	50
Shakespeare: Macbeth	71
Szigeti József: A nagyralátó	64
Váradi Antal: Az eredendő bűn	37
— A tör	75

A kötetben megemlített színészek névsora :¹

- Benedek József 17.
Bercsényi Béla 17, 46, 58, 62.
Csillag Teréz 38, 46, 63, 76.
Egressy Ákos 23, 52, 73.
Egressy Gábor 51.
Fáy Szeréna 73.
Feleki Miklós 71.
Felekiné, Munkácsi Flóra 52.
Halmi Ferenc 15, 16, 17, 25, 46, 58, 63, 64.
Helvey Laura 16, 25, 33, 46, 63, 64, 71, 90.
Hetényi 64.
Jászai Mari 72.
Jókainé 51.
Komáromi Alajos 16.
Kovács Gyula, ecsedi, 33, 71, 72, 89.
Lendvayné, Fántsy Ilka 25.
Márkus Emilia 16, 17, 33, 52, 58, 90.
Mihályfi Károly 73, 82.
Molnárné, Kocsisovszky Borcsa 71.
Nagy Imre 16, 25, 33, 73.
Náday Ferenc 15, 17, 38, 46, 52, 63, 71, 76, 90.
Paulayné, Gvozdanovics Julia 16, 33, 62, 64.
Pintér Sándor 17.
Prielle Kornélia 45, 58, 63, 76, 93.
Rossi 74.
Salvini, Tommaso 7, 72, 73, 74.
Szathmáryné, Farkas Lujza 16, 17.
Szigeti Imre 52, 73.
Szigeti József 38, 51, 64, 90.
Újházi Ede 16, 17, 33, 38, 46, 52, 62, 64, 67, 71, 90.
Vízvári Gyula 16, 17, 64, 76, 82, 90.

¹ Összeállította György Imre IV. B. évf., az önképzőkör elnöke.

TARTALOMJEGYZÉK.

	Lap
A Daniseffek	9
Sardou: Az ósdiak	16
Collins Wilkie: Magdolna	23
Hős Pálffy.....	32
Az eredendő bűn	37
A hálátlan kor	44
Scribe: Cárnök	50
Márenyá	52
Feuillet: Falu	59
Pailleron: Szikra	59
A nagyralátó	64
Feuillet: Egy kényes ügy	68
Kovács Gyula a „Macbeth“-ben	71
Tommaso Salvini, mint Corrado	73
A tör.....	75
A nábob	83
Pailleron: Más okból	91

FÜGGELÉK.

A kötetben tárgyalt darabok, szerzőik szerint	94
A kötetben megemlített színészek névsora	95

A Magyar Irodalmi Ritkaságok eddig megjelent számai:

1. Bessenyei György: A törvénynek útja. Tudós társaság. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1929/30. évi VIII. osztálya.
2. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930/31. évi VIII. osztálya.
3. Benyák Bernát: Joas. (Piarista iskolai dráma, 1770.) Eredeti kéziratból sajtó alá rendezte s bevezetéssel ellátta dr. *Perényi József* tanár. Kiadta a *budapesti kegyes-tanítórendi kath. gimnázium*.
4. Bessenyei György: Egy magyar társaság iránt való Jámbor Szándék. Bécs, 1790. VII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Várady Zoltán* tanár. Kiadta a *budapesti Verbőczy István-reálgimnázium*.
5. Károlyi Gáspár: Két könyv... Debrecen, 1563. VIII. oszt. tanítványaival sajtó alá rendezte *Jablonowsky Piroska* tanár. Kiadta a *budapesti Ev. Leánykollégium*.
6. Szemelvények Temesvári Pelbárt műveiből. Fordította s tanítványaival sajtó alá rendezte *Brisits Frigyes* tanár. Kiadta a *budapesti ciszterci-rendi Szent Imre-gimnázium*.
7. Péterfy Jenő zenekritikái. Sajtó alá rendezte és kiadta a *budapesti Berzsényi Dániel-reálgimnázium* 1930—31. évi VIII. osztálya.

8. **Édes Gergely: Eredeti oktató mesék.** Dr. *Zsigmond Ferenc* tanár vezetésével sajtó alá rendezte és kiadta a *debreceni ref. kollégium gimnáziumának* 1931--32. évi *VIII. A. osztálya*.
9. **Dugonics András Magyar példabeszédek és jeles közmondások c. gyűjteményéből.** Sajtó alá rendezte és kiadta *Szabó Béla* polgári iskolai igazgató.
10. **Kazinczy világa.** Szerkesztette *Vajthó László*. A *Kazinczy-centenáriumra* kiadta a *Kir. Magyar Egyetemi Nyomda*.
11. **Szent Erzsébet legendája. Szent Elek legendája. Halál himnusza.** Sajtó alá rendezte dr. *Tordai Anyos* igazgató. Kiadta a *Ciszterci Rend bajai III. Béla-reálgimnáziuma*.
12. **Siralmas Panasz.** Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Ollé István* tanár. Kiadta a *budapesti Zrínyi Miklós-reálgimnázium*.
13. **Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai** (második sorozat.) Tanítványaival sajtó alá rendezte dr. *Juhász Géza* tanár. Kiadta a *debreceni fiú felső kereskedelmi iskola önképzőköre*.